

Dragica Čeč

KAKO VELIKE SO BILE MALE KRAJE MATEVŽA KAVČIČA

*O pomenu sodnih protokolov za razumevanje
življenja posameznika in za izoblikovanje
javne podobe zločinca v 18. stoletju*

»Ljudje so bili (in so) več kot samo slepe marionete ali nemočne žrtve sistema«, trdi Otto Ulbricht.¹ Čeprav je omenjeni avtor s pomočjo študije primerov dveh sodnih protokolov ugotavljal, kako so posamezniki spoznavali, sprejemali in reagirali na strukture in procese (in ne obratno, kot je predlagal Giovanni Levi),² je svoji mikroraziskavi o življenju dveh beračev opravil z namenom, da bi opazil prezrta dejstva.³ Vir ni mogel dati odgovorov na vsa raziskovalčeva vprašanja, kljub temu pa sta bili edina možnost, da se je približal življenju nekoga, ki se je v svojem življenju veliko premikal in je bil nepismen. Do podobnih ugotovitev je lahko prišel vsakdo, ki se je želel ukvarjati z zgodovino najrevnejših prebivalcev. Njihove življenjske zgodbe je našel v sodnih virih, v katerih je поблиže spoznal predvsem tiste ljudi, ki so med svoje načine preživetja, ki so včasih prerasli v strategije, vključili tudi take, ki so prišli v konflikt z moralnimi predstavami lokalnih skupnosti in vladajočih elit. Interpretacija dogodkov ni vedno sama po sebi umevna,

zapisi v protokolu, ki so bili skupaj s specifičnim pomenom besed in okoliščin v času nastanka vira samoumevni, so danes raziskovalcu tuji in prikriti. Predstavitev določene interpretacije, ob kateri se mora raziskovalec v raziskovanju prikritega poslužiti metode primerjave, ne more biti več edina in pravilna, tako kot tudi interpretacija preteklosti ne more biti popolnoma realna. Vsekakor je bolje vzeti v roke takšen vir, kot si zgolj na podlagi analize normativnih virov ustvarjati stereotipne podobe. V to skupino bi lahko uvrstili teorije o posebni subkulturi beračev in tatov. Raziskave te vrste niso prišle dlje kot do posplošenih opisov dejanj in skupin ljudi, ki so značilne za kazenske zakonike. Iz kazenskega reda za deželna sodišča na Spodnjecavstrijskem iz leta 1656, ki so ga pravniki pod strokovnim imenom *Ferdinande*⁴ subsidiarno upoštevali v vsej av-

1 Otto Ulbricht, *Aus Marionetten werden Menschen*, v: Richard van Dülmen (ur.), *Neue Blicke. Historische Anthropologie in der Praxis*, Wien, 1997, str. 11–31, str. 15.

2 Prav tam.

3 Giovanni Levi, *On Microhistory*, v: Peter Burke (ur.), *New Perspectives on Historical Writing*, University Park, 2001, str. 97–119, str. 101.

4 *Deželnosodni red za krvna sodišča* je bil izdan leta 1535, pred tem pa je svoj krvni red leta 1514 dobila Ljubljana. Okorni členi *Constitutio criminalis Carolina* (CCC), ki niso upoštevali vseh okoliščin iz sodne prakse, so v novih pravniških edicijah dobivali zelo obsežne komentarje. Na Kranjskem v 18. stoletju niso uporabljali samo najbolj znanega kazenskopravnega priročnika *Benedicta Carpzova*, ampak tudi druge kazenske priročnike. Carpzovo delo iz leta 1635 se je opiralo na prakso saških kazenskih sodišč z začetka 17. stoletja. Popularno delo se je uporabljalo tako pogosto, da bi lahko postalo zakonik, in je bilo citirano v komentarjih k vsem edicijam CCC s konca 17. in začetka 18. stoletja. Elke

strijski monarhiji, lahko bralec hitro ugotovi, da so bili leni postopači brez službe in zato tudi gospodarja enako sumljivi kot tisti, ki so si ponoči sumljivo ogledovali hiše.⁵ Že njihov način življenja je v kazenskem redu dopuščal upravičen sum, ki je lahko na deželskem sodišču sprožil iskanje dokazov proti njim.

Od vseh virov povedo sodni protokoli največ o življenju nepismenega posameznika, ki je brez premoženja in strehe nad glavo potoval po deželi. Čeprav je mnogo informacij o njegovih dejanjih služilo zgolj kot dokaz v preiskovalnem postopku, pa so bile marsikdaj vanj zapisane tudi okoliščine, ki niso imele neposredne povezave s hudodelstvi. Kazenski proces proti Matevžu Kavčiču prikazuje življenje človeka, prepletene ga z elementi, za katere bi danes rekli, da predstavljajo različne strukturne ravni. In včasih se je zgodilo, da je posameznik kot odgovor na strukturne zakonitosti razvil nove identitete⁶ in navezal drugačne odnose z drugimi. Vpliv struktur je bil za posameznika bolj pomemben, kot se zdi iz prvih raziskav. Mnogi raziskovalci so namreč študije primerov uporabili zgolj za kritiko ali potrditve določenih teorij, struktur in procesov. Pri raziskovanju življenja revežev so z navajanjem primerov ponavadi kritizirali teorijo socialnega discipliniranja,⁷ ki se je razbohotila prav pri preučevanju najrevnejših v posameznih skupnostih. Prispevek bo predstavil etape iz življenja Matevža Kavčiča, pastirja, ki je že kot mladenič postal berač in ob priložnostih tudi tat, njegovo

življenje pa se ni moglo dobro končati; tako je menil sodnik v enem od svojih vprašanj. V sodbi niso pozabili dodati predpisane formulacije, da je dobil zaslužen kazni, ko je 21. 4. 1751 umrl na vislicah. Njegovo truplo je moralo na vislicah – drugim za zgled – obviseti še nekaj časa.⁸

Čeprav so hoteli nekateri zgodovinarji označiti sodne protokole kot osebna pričevanja (t. i. Ego – Dokument), gre vendarle za vir, ki je bil produkt pravne prakse in je bil podvržen pravilom formalnega in materialnega kazenskega prava. Nemško govoreči zgodovinarji so poudarjali predvsem različne časovne ravni, saj so najprej nastali sodni akti vplivali na poznejše. Več sodnih aktov je nastalo zato, ker večina deželskih sodišč ni imela privilegija krvnega sodstva. Upravnik deželskega sodišča je kljub vsemu ostal predstavnik institucije, ki je opravila prvo zaslišanje osumljenca in prič. Od njega se je v 18. stoletju zahtevalo pravno znanje. Prav ta zahteva je omogočila, da so kot delegirani sodniki na sedežu deželskega sodišča zaslišanje opravili ljubljanski pravniki. Janez Gregor Smrekar je najprej opravil prvo zaslišanje Matevža Kavčiča, nato pa je dvignil roko tudi na glasovanju o končni smrtni obsodbi v Ljubljani. Ker je kot porotnik pred upravnimi reformami (leta 1747) sodeloval pri krvnih obsodbah drugih deželskih sodišč, si je zagotovo že ustvaril svoje mnenje o tem, kakšni naj bi hudodelci bili. Svojega krvnega sodnika je sredi 18. stoletja ohranila samo Ljubljana. In prav temu krvnemu sodniku je svoje hudodelce izročalo tudi deželsko sodišče v Logatcu, kjer so najprej zaslišali Matevža Kavčiča. Ljubljanski sindik in krvni sodnik sta morala pred novim, inkvizicijskim zaslišanjem sestaviti katalog vprašanj. Vprašanja sta sestavila na podlagi informacij iz logaškega sodnega protokola in kataloga vprašanj, ki jih je predpisovala Ferdinandea. Vse to sta dopolnjevala s podatki, ki sta jih izvedela pri zaslišanju prič. Šele preiskovančevo priznanje v drugem, tokrat preiskovalnem postopku, je pomenilo dokaz, na katerega se je opirala sodba. Preiskovalni postopek je sodnik prekinjal, vprašanja so postajala vedno bolj ostra, še posebej, če se je preiskovanec kljub upravičenemu sumu izmikal priznanju. Zapis protokola je bil samo zadnja stopnja sodnega postopka. Pisar ga je na

Hammer je ugotovila, da se je spodnjeavstrijski kazenski red Ferdinandea iz leta 1656 uporabljal kot subsidiarni kazenski zakonik na Štajerskem in Koroškem (po patentu Karla VI. iz 12. 9. 1721). Sklicevala se je sicer na druge avtorje (Elke Hammer, Kindsmord. Seine Geschichte in Innerösterreich 1787 bis 1849, Lang 1996, str. 31). Glede na prakso bi lahko takšno trditev posplošila. Notranjeavstrijska vlada v Gradcu je morala potrditi vsako težjo obsodbo in vsako »izredno« kazni (kazen, ki za takšen delikt ni bila predvidena v CCC) za vse dežele in nenavadno bi bilo, da bi na Kranjskem veljali drugačni kazenski zakoni. Zapis o tem sicer izgubljenem patentu je tudi v zbirki patentov (Arhiv Republike Slovenije (v nadaljevanju AS), AS 1079, Zbirka normalij (v nadaljevanju: AS 1079), kartoteka). Ferdinandea je pomembna zato, ker je najbolj dodelala proces ugotavljanja in kvalifikacije dokazov in okoliščin, ki je vplival na potek preiskovalnih procesov tudi na Kranjskem.

⁵ Ferdinandea, art. 84, v: Codex Austriacus (v nadaljevanju: CA), 1. del, 1704, Anzeigungen zu den Nachforschungen, str. 718, 719.

⁶ Levi, On Microhistory, str. 109.

⁷ Teorijo socialnega discipliniranja je razvil Gerhard Oestreich v članku Strukturprobleme des europäischen Absolutismus, v: Vierteljahrschrift für Sozial und Wirtschaftsgeschichte, 1968, str. 329–347.

⁸ Ker usmrčencu niso dovolili krščanskega pokopa, je takšna smrt veljala za nečastno glej: Andrej Studen, Rabljev zamah. K zgodovini kriminala in kaznovanja na Slovenskem od 16. do začetka 21. stoletja (v nadaljevanju: Studen, Rabljev zamah), Ljubljana: Slovenska matica, 2004, str. 40.

podlagi svojih zapiskov in koncepta prevedel ter dokončal šele, ko je bil celotni preiskovalni postopek zaključen. S tem je popravil razhajanja med izjavami prič in preiskovanca ter tako dal protokolu videz avtentičnosti. Izjave na sodišče poklicanih prič in preiskovancev pa so na Kranjskem prevedli v tuj jezik. Le tu in tam so v sodni protokol zapisali stavek v slovenščini: v protokolih sojenja Matevžu Kavčiču so v »deželnem jeziku« zapisana le nekatera imena vasi.

Poleg takoj opaznih oblikovnih razlik se ob natančni analizi vsebine sodnih protokolov pokažejo velike socialne in kulturne razlike med sodnikom in preiskovancem. Prvemu so bili bolj domači le načini kraj in indici, ki jih je poznal iz normativnih predlog. Takšne trditve se ne opirajo zgolj na ugotovitve drugih raziskovalcev,⁹ ampak so vidne tudi v obravnavanem viru.¹⁰ Najprej padejo v oči pri opisovanju ukradenega blaga. Tako je ljubljanski sodnik za ponošeni moški suknjič iz blaga deželne suknarne v Ljubljani v protokol ob zapisu, da je bil prodan skupaj z dvema kriloma iz mezlana¹¹ za 10 goldinarjev, poudaril, da je bil samo suknjič vreden toliko. K opisu je izpraševalec, ljubljanski mestni sodnik Joseph Hueber von Huebenfeldt, očitno pridal osebni pečat. Poleg tega, da je bil že nekaj časa član notranjega mestnega sveta, je namreč svoje premoženje kopičil s prodajo sukna.¹² Sukno je kot človek, ki se je spoznal na stvar, ocenil brez izjave priče. O dejanski vrednosti na kmetih staknega v črno pobarvanega platna pa se mu ni niti sanjalo. Čeprav ga je Matevž tako kot drugo ukra-

V kvartopirski družbi je Matevž »porabil« ukraden denar (Ilustracija v: Josip Mal, *Stara Ljubljana in njeni ljudje*, Ljubljana, str. 19).

deno blago prodal pod ceno, je prav prodajno ceno razglasil za realno. Vrednost neluksusnega blaga, s katerim ni prišel v stik in ga ni kupoval, ga ni zanimala niti, ko je ocenjeval vrednost ženskega kožuha.¹³

Poznejši kazenski zakoniki in procesni redi so kot obvezni del sodnega protokola zahtevali opis preiskovanih oseb in njihove obleke. Prav ti opisi pokažejo odnos sodnika do lokalnih posebnosti. V Ljubljani rezidirani cesarski krvni sodnik je hudodelce zasliševal na sedežih deželskih sodišč in kot popotnik opazil razlike med podložniki »na deželi«. Če je on obleko preiskovanke opisal kot takšno, kakršno imajo navado nositi na Dolenjskem, takšnih opisov v ljubljanskih protokolih ni. Tu so natančno opisali le obleke iz različnih vrst blaga, ki se je prodajalo v Ljubljani, vse ostale vrste tkanin pa so označili kot »kmečke«. Pokrajinske posebnosti v oblačenju jih niso zanimale. Sodni protokol ni bil stenogramski zapis tistega, kar je Matevž povedal, in tako lahko v ljubljanskem protokolu med drugim preberemo, kako je ukradel suknjič v kavni barvi ali kako je vstopil v gostilno ob štirih popoldne. Oba zapisa je v jezik svoje kulture prevedel pisar, le da nam je v drugem primeru ponudil tudi opis, ki je bližje Matevževemu dožemanju časa, češ da je prišel pod večer.

Ko so preiskovalci zapisovali podatke o Matevževih krajah, so bili še posebej pozorni pri opisih tistih dejanj, ki so se ljubljanski meščanski

9 Otto Ulbricht, *Kinds-morderinnen vor Gericht. Verteidigungsstrategien von Frauen in Norddeutschland 1680 – 1810*, v: Andreas Blauert, Gerd Scwerhoff (ur.), *Mit den Waffen der Justiz. Zur Kriminalitätsgeschichte des Spätmittelalters und der Frühen Neuzeit*, Fischer, 1993, str. 55–85, tukaj str. 56, 57.

10 Na podobne probleme opozarja Carlo Ginzburg, *Der Inquisitor als Anthropologe*, v: Christoph Conrad/ Martina Kessel (ur.): *Geschichte schreiben in der Postmoderne. Beiträge zur aktuellen Diskussion*, Stuttgart 1994, str. 203–218, str. 210.

11 Po Hacquetu je bil mezlan blago, narejen iz volne in lanu. Beseda je bila popačenka italijanskih besed: mezza lana (Bahazar Hacquet, *Abbildung und Beschreibung der südwest- und östlichen Wenden, Illyrer und Slaven: deren geographische Ausbreitung von dem adriatischen Meere bis an den Ponto, deren Sitten, Gebräuche, Handhierung, Gewerbe, Religion u. s. w. nach einer zehnjährigen Reise und vierzigjährigem Aufenthalte in jenen Gegenden* (v nadaljevanju: Hacquet, *Abbildung und Beschreibung*), Leipzig 1801, str. 35).

12 Vladislav Fabjanič, *Ljubljanski sodniki in župani* (v nadaljevanju: *Ljubljanski sodniki*), 3. del, tipkopijs hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana (v nadaljevanju: ZAL, LJU 307, str. 676).

13 ZAL, LJU 511, *Varia magistrata acta I.* (v nadaljevanju: LJU 511), šl. 16, p. 120.

Neustavljivi šarm srebrnikov (groš iz leta 1741)
(v: Von Pfennig zum Euro. Geld aus Wien,
Wien 1998, str. 122).

eliti zdele najbolj nemoralne. Tako se iz obravnavanega sodnega protokola zrcali več v različnih diskurzih tipičnih podob zločinca. Skozi opise tatvin se je potrjevala takšna podoba Matevža Kavčiča, kakršno je hotel ustvariti sodnik. Matevž je postajal zviti tat. Tat pa je postal zaradi svojega nemoralnega¹⁴ življenja kot pijanec¹⁵ in strastni igralec iger¹⁶ na srečo. Popivanje in igranje hlapcev je bilo pri mestnih oblasteh zelo slabo zapisano in pojmovano kot zelo nemoralno. Uveljavilo se je kot glavni vzrok kraj mladih neporočenih mož. Igralci iger na srečo kot tipično moški hudodelci so v tem času, podobno kot prostitutke v tipično ženskem prestopku, veljali za upornike družbenemu redu.¹⁷ V skupnosti, kjer so hudodelca predstavili javnosti, je morala biti usmrtitev zgled. Vsak trenutek je morala pokazati, kakšno »zaslužno plačilo« čaka ljudi, ki so živeli nemoralno, in temu cilju je bila podrejena retorika prebranega priznanja. Podoba je morala nagovarjati zbrano množico,¹⁸ torej prebivalce predmestij in predvsem hlapce ter dekle, ki so

se na dan razglasitve sodbe zbrali pred mestno hišo. O tem, kako sta razglasitev sodbe in akt obešanja beračice dobila širšo politično konotacijo, govori tudi S. Kienitz: »Proces in obsodba je bila po eni strani usmerjena na kesanje zaradi smrti stare ženske in za kaznovanje roparskega umora, torej za simbolično obnovev reda in miru; po drugi strani se ni mogoče izogniti vtisu, da je šlo predvsem za javno stigmatizacijo Gertrud Pfeifer, povedano bolj natančno, glavni cilj je bila javna in uspešna stigmatizacija njene načina življenja kot postopačice, beračice in tatice.«¹⁹ Javna razglasitev sodbe in usmrtitev sta morali odvracati od podobnih dejanj. Vtis, ki ga je na množico naredilo branje priznanja, je bil odvisen od jezika, v katerem je bilo le-to prebrano.²⁰

Protokol ljubljanskega preiskovalnega postopka je bil vir, iz katerega so črpali informacije za kratko javno prebrano priznanje. Zato je preiskovalec v njem skrbno zbiral podatke, ki jih je lahko uporabil za javno obsojanje Matevževih dejanj. Zakonodaja je namreč zahtevala natančen opis storjenih dejanj in obvezen podatek je bil tudi, kaj se je zgodilo z ukradenimi stvarmi. Tako je na videz zgolj preiskovalnemu postopku in oškodovancu koristna informacija odigrala pomembno vlogo pri ustvarjanju hudodelčeve podobe. Zbrana množica je na dan razglasitve sodbe tako kar sedemnajstkrat slišala, da je Matevž denar zapil, in dvanajstkrat, da je denar zaigral.²¹ Le trikrat so opis tatvine zaključili s podatkom, da je z denarjem, ki ga je pridobil s krajami in prodajo nakradenega, jedel in pil.²² V prvem zaslišanju takšni podatki še niso bili tako

14 Poleg tega pa še lenoba in slaba družba (Gerhard Ammerer, *Heimat Strasse. Vaganten im Österreich des Ancien Régime*, Wien 2004 (v nadaljevanju: Ammerer, *Heimat Strasse*), str. 229).

15 Gerd Schwerhoff, *Köln im Kreuzverhör. Kriminalität, Herrschaft und Gesellschaft in einer Frühneuzeitliche Stadt*, Bonn/Berlin 1992, str. 296.

16 Najbolj razširjene so bile igre s kartami ali metanje kock (Ammerer, *Heimat Strasse*, str. 485).

17 Martin Scheutz, *Zur Rezeption von Normen in Zeugenverhören des 18. Jahrhunderts. Zwischen Mahnung und Normdurchsetzung*, v: Winfried Schulze, Ralf-Peter Fuchs (ur.), *Wahrheit, Wissen, Erinnerung. Zeugenverhörprotokolle als Quelle für soziale Wissensbestände der Frühen Neuzeit* (v nadaljevanju: Scheutz, *Rezeption von Normen*), Münster/ Hamburg/ London 2002, str. 357–395, str. 393.

18 V meščanskem svetu se je z javnimi usmrtitvami ustvarjal mit o »nasprotni družbi« kot svetu, ki ga je bilo treba izkoreniniti (Martin Scheutz, »Galgenvögel«, *Randständige oder bewunderte Helden?*, v: *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* (v nadaljevanju: MIOG), 2004 (v nadaljevanju: Scheutz, »Galgenvögel«), str. 316–341, str. 337).

19 Sabine Kienitz, *Unterwegs - Frauen zwischen Not und Normen. Lebensweise und Mentalität vagierender Frauen um 1800 in Württemberg* (v nadaljevanju: Kienitz, *Frauen*), Tübingen 1989, str. 29.

20 Protokol zapisnika so poslali na deželno pravdo. Tam pa so njeni svetovalci izdali ukaz drugim sodiščem za zglasitev določenih prič na sodišču. Čeprav je v praksi zaslišanje prič pogosto opravil kar upravnik deželskega sodišča, pod katerega pristojnost je spadala priča, je v tem protokolu izrecno zapisano, da so bile priče zaslišane v Ljubljani. O primernosti kazni bi ob morebitnih pomislekih razsojala notranjeavstrijska vlada v Gradcu.

21 Ali je spomin na takšne tatove vplival na podobo rokovnjačev, ki se je uveljavila v slovenski literaturi, ne vemo. Podoba rokovnjača, kot jo je predstavil Metod Podlogar, je prav neverjetno podobna Matevževi življenjski zgodbi: »Roparji rokovnjači pravzaprav niso bili; smemo pa jih imenovati sodrgo potepuhov, delomrznežev, ki so živeli od rokovnjaškega beračenja in tatvine« (Leopold Podlogar, *O roparskih napadih. Zgodovinske drobtine*, Mladika 1923, str. 342).

22 Dvakrat niso zapisali, kaj je storil z ukradenimi stvarmi, ker so jih oškodovanci dobili nazaj. Prav tako so za

pomembni, zato je sodni pisar ponavadi zapisal le, da je Matevž denar zapravljajl (*verzehren*).²³ Le nekajkrat je priznanje zaključil z informacijo, da je preiskovanec ukradeni denar zapil. Zaman v njem iščemo podatek, da je denar izgubil pri igrar na srečo, ki se je v ljubljanskem protokolu neprestano ponavljal. Le v enem odgovoru na prvem zaslišanju je Matevž povedal, da je denar posodil tudi trem igralcem iger na srečo. Javnosti skesanega Matevža niso najprej predstavili kot vsem »sumljivega« klateža,²⁴ ampak so z branjem priznanja najprej podžgali najhujši strah vsakega mestnega gospodarja. Predstavili so ga kot hlapca, ki je zlorabil gospodarjevo zaupanje. Njegov zločin poimenovan kot »furtum domesticum« je lahko povzročil cmok v grlu tistim hlapcem, ki so kdaj kaj ukradli svojim gospodarjem in jih ti niso odkrili. Zatem so v Matevžovo priznanje nazivali kup kraj, ki jih je zagrešil kot berač. V obsežnih odgovorih na prvem zaslišanju v Logatcu se je v primerjavi s protokolom ljubljanskega procesa znašlo veliko več podatkov o Matevževem življenju in o okoliščinah tatvin. Da je podoba dosegla svoj zastraševalno-preventivni namen, je morala biti prav tako skrbno pripravljena tudi usmrtitev. Služiti je morala kot katarza množice, bila je »gnusni teater« in mojstrsko delo, polno simboličnih pomenov.²⁵ Na podobo predstavljeno javnosti je moralo še mesece opozarjati truplo usmrčenca.

V protokolu je najti zametke v 19. stoletju med kriminologi razširjenega mnenja, da so lopovi v tatvinah uživali. Matevža naj bi k vedno pogostejšim vlomom navedlo in opogumilo prav veselje do kraj. S poudarjanjem pretiravanja pri hrani, pijači in igranju se že kaže podoba postopača in zlikovca, ki je postala značilna za študije kriminalistov v 19. stoletju.²⁶ Ti so ustvarili podobo v tatvinah uživajočih zlikovcev. Uživaštvo pri hrani

je nasprotovalo še eni moralni podobi, ki je narekovala zmerno prehrano. David Sabean je trdil, da so sodniki in pisarji v odnosu do nadrejenih z uporabo posebnih besed (salvatoričnih klavzul) utrdili socialno distanco do obnašanj, ki so nasprotovala njihovi moralni držji in kulturi.²⁷ Kljub vsem maniram, ki so jih obvladali izpraševalci, se ob opisu Matevževih dejanj niso izognili najbolj vulgarnim besedam, ko so opisovali najbolj nesprejemljiva dejanja. Bralec namreč prebere, da je v gostilni v okolici Ljubljane tri dni »žrl« in pil. V diskurzu se je tudi uveljavilo prepričanje, da je pretiravanje s hrano povzročalo obubožanje. Podobno zgražanje elite je spodbudila kraja šunke, ki jo je iz prazne izbe izmaknil za pusta.²⁸ Lakoto je zamenjalo gosposko uživanje mesa. Čeprav bi jo lahko prodal, jo je pojedel. Tudi Ammerer je poudarjal, da si tatovi in berači z ukradenim denarjem privoščijo drage modne dodatke in hrano.²⁹ S trditvijo, da z denarjem, ki so ga nakradli, tatovi ne znajo živeti, so samo še bolj razvili negativno podobo hudodelca. Sodnik je posebej poudaril vsa takšna dejanja tatu, češ, sto goldinarjev kranjske veljave je uspel zapraviti v pičlih 8 dneh. Tudi v opisu še največjih dveh kraj mu je denar kar spolzel med prsti.

Preiskovalci so izoblikovali tudi podobo Matevža kot podobo »nezvestega« posla, ki se je iz zupanja vrednega pastirja spremenil v postopača. Do hlapcev in dekel so bili višji sloji zelo nezaupljivi.³⁰ Bali so se namreč sporov z njimi, saj so se lahko končali s krajo ali poškodovanjem njihovega premoženja. V sodnem protokolu je bil Matevž opisan tudi kot neposlušen in pijanec. »Dakler ti ne boš toimu gospodarju inu gospo-

dve drugi kraji zapisali, da je obleke sam ponosil (ZAL, LJU 511, š. 16, p. 144–150).

23 Beseda pomeni tako zapravljati kot popiti, zaužiti.

24 Če bi imeli namen tipizirati Matevževe kraje, potem so njegove kraje spadale v dve največji skupini »tipičnih« kraj: kradel je kot postopač/berač in kot hlapec (Peter, Wettmann – Jungblut, »Stehlen in rechter Hungersnot«. Diebstahl, Eigentumschutz und strafrechtliche Kontrolle im vorindustriellen Baden 1600 – 1850 (v nadaljevanju: Wettmann – Jungblut, »Stehlen«), v: Richard van Dülmen (Ur.), Verbrechen, Strafen und soziale Kontrolle, Frankfurt 1990, 133–177, str. 154).

25 Stiden, Rabljev zamah, str. 74–76.

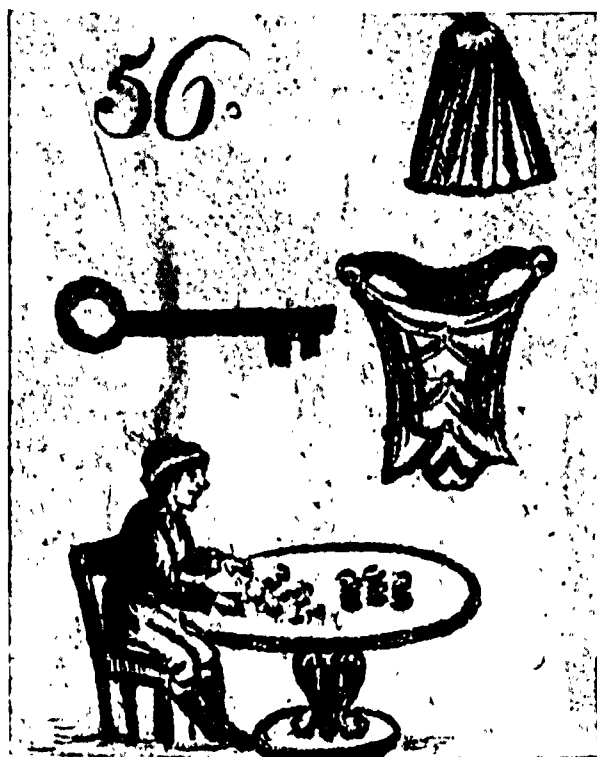
26 Prim.: Peter Becker, Verdrbnis und Entartung: eine Geschichte der Kriminologie des 19. Jahrhunderts als Diskurs und Praxis, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2002.

27 David Sabean, Soziale Distanzierungen. Ritualisierte Gestik in deutscher bürokratischer Prosa der Frühen Neuzeit, v: Historische Anthropologie, 1996, str. 216–233, str. 230. Istočasno je bil to tudi ritual očišćenja, ki je žaljivo spremenil v prošnjo za oprostitev in je hkrati pomenil tudi prošnjo po božjem varstvu (David Sabean, Das zweischneidige Schwert Herrschaft und Widerspruch im Württemberg der frühen Neuzeit, Berlin 1986, str. 64).

28 ZAL, LJU 511, š. 16, p. 83.

29 Ammerer, Heimat Strasse, str. 327.

30 Do takšnih zaključkov je prišel Martin Dinges v analizi policijskih protokolov v Parizu. Celo Voltaire, ki je v tem mestu preživel malo časa, je tako kot drugi Parižani nezaupljivo gledal na hlapce in dekle ter poudarjal njihovo neposlušnost gospodarjem (Otto Ulbricht, Zwischen Vergeltung und Zukunftsplanung. Hausdiebstahl von Mägen in Schleswig – Holstein vom 16. bis zum 19. Jahrhundert, v: Otto Ulbricht (ur.), Von Huren und Rabenmüttern. Weibliche Kriminalität in der Frühen Neuzeit (v nadaljevanju: Ulbricht, Zwischen Vergeltung und Zukunftsplanung), Köln 1995, str. 139–169, str. 149).

»Dentar je gospodar velikokrat prešteval
(slika iz: Nove pobulshane sainske-bukelze sa na
vezh sort svojo srezho v lotteriskme spillu najdet,
Ljubljana 1813)

dini ble ponižni, dokler flikeiši se neboš u dela skazal, dakler tojo lenobo, pianstvu inu vasvaj-ne ne boš zapustil, boš obstol en posal koker si bil en posal,«³¹ opominja Peter Pavel Glavar v pridigi na novega leta dan leta 1746. Njegov odnos do hlapcev in dekel poudarja prav iste dvome, ki jih je najti v obravnavanem sodnem protokolu. Na podobne dvomljive moralne drže hlapcev je opozarjal tudi leta 1787 izdan poselski red.³² Za »leglo« postopačev so predstavniki elite »izumili« več imen: vagabundi, brezdelneži in lenuhi. Vsem osebam, ki so jih označili s takšnimi imeni, je bilo skupno to, da niso sklenili službe za celo leto tako kot drugi hlapci in dekle. Zato so bili označeni kot lenuhi, ki vandrajo po deželi. Lenoba pa je v teologiji veljala za hud greh. Iz normativnih virov je tudi razvidno, da je bila meja med postopačem in kriminalcem zelo nejasna. Vzeti v službo takšnega človeka, torej posla brez odpustnice iz službe, je bilo lahko nevarno. Že v patentu Karla VI. so hišne gospodarje opozarjali,

da jim ne bodo povrnili škode, ki bi jim jo s kra-jo (pa tudi z lenobo ali površnostjo) povzročil hlapec.³³

Le v enem primeru je ljubljanski krvni sodnik omilil Matevžovo moralno podobo. To je bila podoba Matevža kot človeka, ki ni spoštoval religioznih drž. V protokol zaslišanja v Logatecu so namreč zapisali, da sta Matevž Kavčič in njegov sopotnik Sebastjan Podboj v postu vlomila v kaščo v Rovtah. Vlom je bil podoben drugim. Z ročko z voza sta najprej »nasilno odprla« zunanja vrata sušilnice, notranja pa sta nato odklenila s ključem. A v njej sta našla »prepovedano« hrano. Odnesla sta deset funtov težak kos »špeha« in še več kosov osoljenega mesa. Od svojega dela »plena« je Matevž prodal za pol goldinarja le njegov slabši del – slanino.³⁴ Sodnike je zbadlo v oči, da sta si privoščila meso, ki je veljalo za luksuz, ter prodala le manjvredni špeh, ki se je je sicer v svoji malhi nadejal berač. Ponekod je bil tak dar tako pogost, da so berače, ki so zbirali mast, poimenovali kar prosilci špeha. Če bi meso pojedla med postom, potem bi se poživžgala na najbolj pomembno moralno držo krščanskega prebivalstva, ki se je med postom dosledno odpovedalo mesu. V protokolu zaslišanja v Ljubljani so bili pri opisu te kraje bolj »prizanesljivi« do osumljenca, saj so čas te kraje bolj natančno opredelili. Zgodila naj bi se na veliko soboto, to-rej le dan pred koncem posta.

Delegiranega sodnika, pravnika Janeza Gre-gorja Smrekarja je zmotilo tudi, da je Matevž kra-del beračem ter nepošteno beračil, ko je prosil za darove kot pogorelec.

Iz opisov okoliščin tatvin spoznavamo življe-nje berača, ki je bil pogosto na poti in ki je razvil določene načine, da bi bile njegove prošnje za darove bolj uspešne. Ker se je njegovo beraško življenje prepletalo z življenjem tatu, je po uspešnih krajah prevzel še identiteto boljšega hlap-ca, se oblekel v boljšo obleko in se obnašal svoji podobi primerno. In čeprav so hlapce pred so-diščem ponavadi zastopali njihovi gospodarji, je sam, ko je bila razžaljena njegova čast, zagrozil s tožbo na sodišču. Iz sodnih protokolov veliko izvemo o okoliščinah, v katerih je človek živel, in o njegovi življenjski zgodbi. Preiskovančevo pričevanje ne more biti hkrati proces, ki mu je omogočil, da se je izoblikoval kot posameznik.

31 Viktorijan Demšar, Slovenske pridige Petra Pavla Glavarja, str. 60.

32 Therese Meyer, Dienstboten in Oberkärnten (v nadaljevanju: Meyer, Dienstboten), Klagenfurt: Verlag des Kärntner Landesarchivs, 1993, str. 277–295, art. 28, 29, 43, 45.

33 AS, AS I, Vicedomski arhiv, šk. 251, Dienstbotenordnung Karls VI. vom 6. September 1715.

34 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 82.

To vprašanje se zastavlja predvsem ob debatah, čigav konstrukt so predstave o veri in svetu, kot jih je na primer opisoval Menocchio.³⁵ Ob takšnih metodoloških zadržkih ne moremo z gotovostjo trditi, čigava naj bi bila v resnici izjava, ki naj bi jo na koncu preiskovalnega postopka povedal preiskovani v svoj zagovor. Postavili so mu namreč klasično vprašanje, zakaj je zašel na »stranpota«. Če je imel namreč sodni postopek za tistega, ki je dejanja priznal, še moč katarze – torej kesanja, potem je lahko takšne besede zapisal sodnik, da bi potrdil v procesu prikazano podobo ubogega grešnika. Tega je z usmrtitvijo doletela pravična kazen.³⁶ Matevž naj bi tako kot povoda za tatvine navedel svojo nespamet in nemoralno življenje, potem pa naj bi del krivde pripisal še pijači in slabi družbi. »V 18. stoletju je s pomočjo postavljanja vprašanj sodišče iskalo zanesljive motive dejanja, ki jih je usmerjala logika preiskovalnega postopka. Med seboj so se prepletale resnične in lažne informacije, izmišljotine in dejstva,«³⁷ je trdil M. Scheutz.

Da bi lahko bolje zaznali vpliv pravne retorike na določene dele zapisa, je treba vsak kriminalni primer razreševati s pomočjo primerjalne analize. Za obravnavano obdobje je za Kranjsko ohranjeno malo sodnih zapisnikov, ki bi lahko služili za primerjavo. Uporabne so študije primerov avstrijskih avtorjev, saj je bila njihova sodna praksa podrejena istim sodnim postopkom, ki so jih določali tudi isti kazenski zakoniki.

»S trinajstim³⁸ leti so me pregnali od doma.«

Na začetku običajnega preiskovalnega postopka je Matevž Kavčič najprej povedal, da je bil njegov oče še živ, za mater pa je povedal, da je

že umrla. Tudi mačeha je bila še živa, ko je pred desetimi ali dvanajstimi leti odšel od hiše. Rosno otroštvo je Matevž preživel doma, pomagal je tam, kjer so ga potrebovali. Oče se je znova poročil in ženska, ki je prišla k hiši, je otroke pogosto okregala. V hišo se je naselilo nasilje in kot hišni gospodar je oče Matevža velikokrat pretepel. Mogoče Matevž ni bil za nobeno rabo, kot so zapisali v sodnem protokolu, mogoče pa so bile korenine konflikta prikrita – čisto verjetno je šlo za spor za nasledstvo sicer postojanskemu gospodarstvu podložne četrtinske kmetije, ki jo je mačeha Anka³⁹ želela obdržati za katerega izmed svojih otrok. Vrstili so se očetovi pretepi in mali prepiri, ki jih je Matevž opisal kot nevzdržne. Ljubljanski pravnik je na podlagi te izjave porotnikom predstavil mačeho kot tisto, ki je trinajstletnega Matevža odgnala od hiše. V referatu je ta dogodek posebej omenjen, saj je mestnim gospodom sporočal, da ne bodo mogli terjati povrnitve sodnih stroškov, ker Matevž nima premoženja. Med raziskovalci se je uveljavila družina kot eden od stebrov solidarnosti med kmečkim prebivalstvom. Vse prevečkrat so spregledali, da so bila v skupnostih, kjer ni bilo formalno poskrbljeno za revne, že družinska nesoglasja dovolj, da je nekdo poprijel za beraško palico. Ta vzrok se je lahko meril tudi z najpogostejšimi strukturnimi in cikličnimi vzroki ter nesrečami, ki so prispevali k večanju števila revnih. In to še posebej pri otrocih, ko so ti dopolnili starost, da so začeli služiti.⁴⁰ Nekateri pa službe tudi niso našli takoj.

Vsi otroci iz drugega zakona so se rodili potem, ko je Matevž odšel od doma. Sodnika je hotel zvesti, ko je kot svojega brata omenil Jurija, ki naj

35 Martin Scheutz, Harald Tersch, *Individualisierungsprozesse in der Frühen Neuzeit*, v: *Wiener Zeitschrift für Geschichte der Frühen Neuzeit*, 2001, str. 38–59, tukaj str. 56–59.

36 Prim.: Studen, Rabljev zamah, str. 26.

37 Martin Scheutz, *Frühneuzeitliche Gerichtsakten als Ego – Dokumente. Eine problematische Zuschreibung am Beispiel der Gamiger Gerichtsakten aus dem 18. Jahrhundert* (v nadaljevanju: Scheutz, *Gerichtsakten als Ego – Dokumente*), str. 99–135, str. 132.

38 Ponavadi priče in zaslšanici niso vedeli, koliko so v resnici stari. Tudi Matevževe izjave o letih dela pri posameznih gospodarjih se niso popolnoma ujemale z njegovim »življenjepisom«. Izjavil je, da je star približno 24 ali 25 let. Potem pa je že na drugo vprašanje odgovoril, da je bil toliko star tudi njegov brat (v resnici pa 15). Drugi brat naj bi imel okroglih 30 (v resnici 29 let). Sodeč po vpisu v krstno knjigo se je Matevž rodil leta 1726 in je bil v času procesa star 24 let (Župnijski urad Slavina (v nadaljevanju: ŽUS), *Krstna knjiga 1696–1736*).

39 Ob preverjanju Matevževih biografskih podatkov se je pokazalo, da so v župnijske matice zapisana imena v nepismeni družbi dobila pogovorne oblike.

40 Avtorji kot »klasični«⁴⁰ trojček vzrokov za revščino poudarjajo: starost, brezposelnost in bolezen; pogosti vzroki revščine so bili še velike družine, alkoholizem ter problemi s stanovanjem (prim.: Robert Jütte, *Poverty and Deviance in Early Modern Europe*, Cambridge 1994 (v nadaljevanju: Jütte, *Poverty*), str. 87–99 in Martin Scheutz, *Ausgesperrt und gejagt, geduldet und versteckt. Bettlervisitationen im Niederösterreich des 18. Jahrhunderts* (v nadaljevanju: Scheutz, *Ausgesperrt*), St. Pölten 2003, str. 43). Če so bili hlapci deležni vse pozornosti normativne retorike, je ta o neuspeli vzgoji (v družbi starega režima) in družinskih nesoglasjih previdno molčala. O tem zgovorno priča tudi življenjska zgodba nekega drugega tatu, Jurija Savelcina. Njegov oče ga je, potem ko je od različnih ljudi slišal, da jim je kaj ukradel, večkrat pretepel. Sin se ni spremenil, zato ga je odgnal od hiše (AS, AS 721, *Gospodstvo Bled* (v nadaljevanju: AS 721), K 45, p. 68). Čeprav v našem primeru staršev niso zaslšali, bi tudi oni lahko izvedeli za sinove »grehe«, tako kot je on izvedel za rojstvo zadnjega člana v hiši, ki jo je zapustil.

bi služil v Selcah. To je bila premišljena izmišljotina, saj je ta brat umrl kot dojenček.⁴¹ Čeprav bi pričakovali, da se bo tat pred sodiščem izmikal razkritju prave identitete, se predstavljal z lažnim imenom in prikril svoje sorodnike, Matevž tega ni počel. Tako je preiskovalec izvedel, da so se v »novi« družini po Matevževem odhodu rodili fantje: Jakob, Miha in Matej⁴² ter Špela (krščena za Elizabeto).⁴³ Tudi njegov najstarejši brat Pavel je odšel služiti daleč od svojega doma. Pot ga je pripeljala do Leskovca v Slapu pri Vrhniki, kjer je bilo ob živahni komercialni cesti več možnosti za delo. Čeprav sodni zapisniki vsebujejo mnoge prav stereotipne informacije, pa je za zapise v protokolih precej nenavadno, da je Matevž omenil oba botra. To nista bila njegova krstna botra,⁴⁴ bila pa sta očitno tista, pri katerih se je lahko oglašil in prosil za pomoč.⁴⁵ Mogoče je dobil pri njiju prenočišče in kakšen obed. Na prvem zaslišanju, polnem pozneje zanemarjenih podrobnosti,⁴⁶ je

povedal, da je po okoliških mlinih, ki jih je bilo v dolini reke Pivke kar nekaj, beračil za moko. V pomanjkanju informacij lahko pripišemo le, da je bila moka ponavadi menjalno sredstvo za kakšno drugo hrano ali pa so jo berači prodali. Z denarjem so potem kupili, kar so potrebovali.⁴⁷ Da ni trpel lakote, se je moral bolj potruditi kot kakšen drug berač, ki je kot najpogostejši dar dobil kos kruha.⁴⁸

V pogosto od vasi odmaknjenih mlinih so se zbirali ljudje od blizu in daleč, nekaterih mlinarjev se je zato držal sumljiv sloves in nalepka nečastnih ljudi.⁴⁹ Ker so imeli mnogi mlinarji pravico do točenja pijače, so ljudje v mlinih zvrnili kakšen kozarec. Tako je mlin poleg gospodarske pridobival še funkcijo izmenjave informacij. Postajal je kraj druženja ob prazničnih, dela prostih dnevih. Matevž je od kmetov, ki so le nekajkrat na leto odnesli mlet moko, hitreje kaj dobil v dar. Tako mu ni bilo treba neprestano hoditi od hiše do hiše in prositi za hrano. Ker je bil takrat še mladoleten (po art. 164 CCC namreč tatov starih manj kot štirinajst let niso usmrtili, ampak le telesno kaznovali), sodnikov njegovi otroški prekrški niso zanimali, četudi bi jih priznal. Mladega postopača, ki se je kot osebnost šele izoblikoval, bi lahko kdo prepričal, da bi poskusil krasti, opozarjajo nekateri raziskovalci.⁵⁰

Ker sta vasi Slavina in Koče blizu druga drugi, se je očitno izogibal srečanju s člani družine, ki se ga je odrekla. Vendar pa ga je v prvo službo kot pastirja drobnice vzel sovaščan Boštjančič. Mogoče ga v boljšo službo niso hoteli vzeti, ker je že bil berač, a tega ne moremo z gotovostjo trditi. Služba pastirja je vendarle spadala med nečastne poklice. Kljub temu, da je čast v neplemiških in nemeščanskih skupnostih odigrala drugačno vlogo pri vzpostavljanju odnosov med posamezniki. Pastirje je od drugih hlapcev in dekel ločevalo predvsem dejstvo, da zaradi

41 ŽUS, Krstna knjiga 1696–1736.

42 O zadnjem otroku, ki je bil rojen leta 1748 (ŽUS, Krstna knjiga Slavina 1736–1788), Matevž ni več veliko vedel. Na zaslišanju je namreč trdil, da ima dve sestri, ne pa polbrata Mateja.

43 Michaela Hohkamp, *Häusliche Gewalt. Beispiele aus einer ländlichen Region des mittleren Schwarzwaldes im 18. Jahrhundert*, v: Thomas Lindenberger, Alf Lüdtke (ur.), *Physische Gewalt. Studien zur Geschichte der Neuzzeit*, Frankfurt 1995, str. 276–302, tukaj str. 284–296. Druga žena bi lahko podedovala kmetijo po svojem možu in jo šele nato predala svojim otrokom (Martin Scheut, *Alltag und Kriminalität (v nadaljevanju: Scheut, Alltag und Kriminalität)*, Wien: MÖG, 1995, str. 92).

44 Kot krstna botra sta v župnijsko knjigo upisana zakonca Žele (ŽUS, Krstna knjiga 1696–1736).

45 Martin Dinges, *Aushandeln von Armut in der Frühen Neuzeit: Selbsthilfepotenzial, Bürgervorstellungen und Verwaltungsslogiken*, v: *Werkstatt Geschichte*, 1995, str. 7–15, tukaj str. 8, 9. Jütte, *Poverty*, str. 90–91.

46 V preiskovalnem postopku je moral sodnik natančno raziskati vse dokaze. »Corpus delicti« so dokazali dejanja, ki je bilo skoraj tako pomembno kot priznanje. Ljubljansko kržno sodišče je izbralo 42 kraj, saj je nekatere združilo ali opustilo. Te je Matevž znova priznal. Kljub temu je zakonodaja opozarjala, da morajo sodniki najti priče tudi ob prostovoljnemu priznanju tatvin. Sodniki je uspelo zaslišati priče le za 11 tatvin, ker Matevž žrtev ni poznal ali ker jih je namenoma zamolčal. Ena priča priznane tatvine ni potrdila. V preiskovalnem postopku je tako najti odgovore na vprašanja, ki jih je za posamezne delikte uvedla Ferdinandea in ki so bili potem znova potrjeni v Terezijani: kdaj in kje se je zgodila kraja (ali ponoči ali podnevi), na kakšen način (z vlomilskim orodjem, z ukradenimi ključem), ali je kdo tatu videl pri kraji, kje so bili v času kraje drugi ljudje, kaj je tat storil z ukradenim blagom in komu je zanj povedal ter celo, kako je vedel, kje iskati denar. Kazenski postopek je zahteval tudi naduse natančen opis odvzetih stvari: ni bilo dovolj, da je preiskovanec priznal krajo suknjiča, povedati je moral, kakšne barve je bil in koliko je bil ureden. Tako za vsako krajo posebej izvedemo,

ali je bil suknjič svečan ali ponošen in celo iz katerega suknja je bil narejen. Tat naj bi znal ločiti tudi med ljubljanskim in deželnim suknom, opisi ukradenih stvari pa so se morali v obeh zapisnikih (v deželskosodnem in v inkvizicijskem zapisniku) ujemati (Ferdinandea, art. 84, § 4).

47 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 45–46.

48 Motiv kruha kot daru beračem je najti tudi pri Janezu Svetokriškem (Pridige (v nadaljevanju: Svetokriški, Pridige), Ljubljana: Mladinska knjiga, 1969, str. 83).

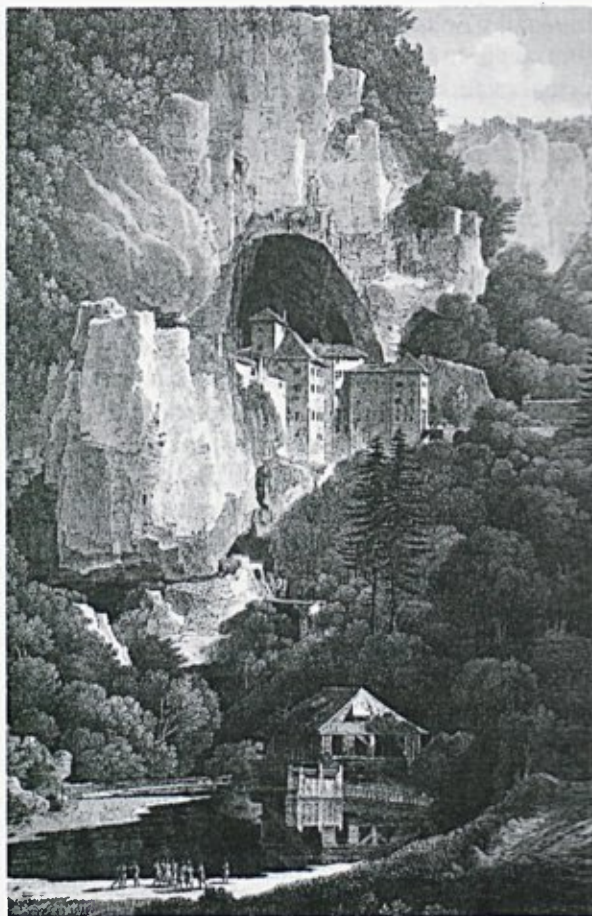
49 Heinz – Gerhard Haupt, *Orte des Alltags. Miniature aus der europäischen Kulturgeschichte*, Beck 1994, str. 40–43 in Ammerer, *Heimat Strasse*, str. 437 in 483.

50 Ulbricht, *Zwischen Vergeltung und Zukunftsplanung*, str. 153.

narave dela večkrat niso bili deležni skupnega obeda. Skupen obed je simboliziral pripadnost hiši. Tudi pastirjevo plačilo je bilo nižje od plačila kakšnega drugega hlapca pri hiši. Predvsem so bili pastirji zaradi pomanjkljivega nadzora skupnosti sumljivi oblastem.⁵¹ Pastirje, katerih delo je bilo slabo plačano, so velikokrat označili za tiste, ki pomagajo tatovom in roparjem ter skrivajo ukradeno premoženje. Ker je bil Matevž kot pastir svojeglav, ga je delodajalec odslovil z ukazom, da si poišče drugega gospodarja. Pri Repcu v Rakitniku je ponovno dobil službo pastirja, le da je tokrat pazil živino vseh prebivalcev vasi. Tu je čakal na novo priložnost za delo, saj ga je kmet tepel in mu dajal premalo jesti. Če je tudi tu kaj ukradel, sodnikov ni zanimalo. Kraja gospodarju zaradi krivice, ki jo je le-ta povzročil, je sicer veljala kot posebna olajševalna okoliščina.⁵² Verjetno je potem na tedenskem ali letnem sejmu v Postojni, dogodku, kjer so se ponavadi sklepali dogovori za službo, izvedel, da trije kmetje z dednih kmetij na pristavi Predjamskega gospostva iščejo pastirja. Vstopil je v službo, ki jo je obdržal najdlje. V vasi ob previsni steni in bohotnem dvorcu je eden od Matevževih delodajalcev, Jakob Požar, posedoval premoženje, ki mu ga je okolica zavidala. Vsaj tako je razložil Matevž Kavčič, ko je hotel malce omiliti svojo krivdo.⁵³

»Ima polno kapo tolarjev in sedemnajstic!«

Med svojo službo v Predjami je začel krasti. Najprej je izmaknil živino, ki jo je pasel. Kraja gospodarju je bila po predstavah družbe vse prej kot nedolžna. Če bi njegov gospodar izvedel za kraje, bi ga takoj odpustil, je brez vsakršnega dvoma sklepal hlapec. Nezvestoba gospodarju je hlapca

Grad Jama, kraj od koder je Matevž dvakrat zbežal (po bakrorezu iz leta 1782, objavljenem v J. Lavallee, *Voyage pittoresque et historique de l'Istrie et Dalmatie*, v: Igor Sapač, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. Notranjska, med Planino, Postojno in Senožečami*, Ljubljana, 2005, str. 46).

po neformalnih pravilih stala službe.⁵⁴ Dogajalo pa se je prav nasprotno. Ker je Matevž pri Jakobu Požarju, Mateju Klemencu in Matevžu Poljšaku štiri leta obdržal službo, za katero so se vedno dogovorili le za eno leto vnaprej, je pomenilo, da se je v zadovoljstvo delodajalcev obnašal svoji službi primerno. To je v diskurzu zakonodaje in krščanskih moralistov pomenilo, da je bil marljiv, poslušen in zvest gospodarju. Oba diskurza sta

51 Ammerer, *Heimat Strasse*, str. 437 in 483. M. Scheutz navaja tudi podatek, da je le 8% ljudi, ki so jih preganjali s tiralicami, služilo v nečastnih poklicih sodnih slug, pastirjev in konfedercev (Scheutz, *«Galgenvögel»*, str. 324).

52 Prav tako je bila po Ferdinandovi olajševalna okoliščina, če je tat ukradel kruh (CA, *Ferdinanda* art. 84, § 7). Tat se je izognil smrtni kazni tudi, če vrednost ukradenih stvari ni presegla 25 goldinarjev, ali je oškodovanemu prostovoljno vrnil ukradene stvari ter se z njim pogodil. Tat je bil bolj milo kaznovan, če je bil pijan ali če je priznal sicer nedokazljivo dejanje. Kot olajševalna okoliščina je veljala tudi mladost (do štirinajstega leta). Če je tat prodal ukradeno blago samo enkrat, so sodniki menili, da takšne prodaje ni sklenil iz navade. Tatu v prid so šteli še primere, ko je bil zaloten pri dejanju in ni ničesar odnesel ali ko je ukradel svojo dediščino manjše vrednosti.

53 ZAL, IJU 511, šk. 16, p. 45–46.

54 Joachim Eibach, *Böse Weiber und grobe Kerle*, v: Andreas Blauert, Gerd Schwerhoff (ur.), *Kriminalitätsgeschichte. Beiträge zur Sozial- und Kulturgeschichte der Vormoderne*, Konstanz 2000, str. 230–271. Ko so v Ljubljani našli pobeglega hlapca ali dekle in ugotovili, da je kradel svojemu gospodarju ali gospodarici, so slednjega vedno vprašali, ali ga želi vzeti nazaj v službo. Delodajalec je ponavadi hlapca ali dekle odpustil (takšno podo doba da že grob pregled ljubljanskih policijskih aktov (ZAL, IJU 489, Splošna mestna registratura I. (v nadaljevanju: IJU 489, reg. I.), šk. 67–69). Drugače meni S. Kienitz (Frauen, str. 118–119).

namreč ustvarjala tudi podobo hlapcev in dekel, ki so gospodarjem škodovali.⁵⁵ Z leti služenja pri istem delodajalcu se je večalo zaupanje vanj. Ko so ga ravno tako kot druge hlapce vprašali, kako so ga gospodarji plačevali, se Matevž ni pritoževal nad njihovimi dolžnostmi. Tako priče še na zaslišanju niso bile prepričane, da je prav on kradel živino. Občasno je Matevž namreč na skrivaj ukradel kakšnega koštruna, včasih pa tudi ovco; skupaj se jih je v štirih letih nabralo devet. Ker jih je takoj prodal, se je pri lastnikih izgovoril, da so jih odnesli volkovi. V gostilnah je v zgolj letu dni na kredo popil za 24 goldinarjev in 39 krajcarjev, kar je pomenilo, da je zapravil toliko, kolikor je prislužil v dveh letih in pol. Začel je iskati priložnosti za krajo. Nekoč mu je iz hleva Ivana Stejerja (ali Štajerca) uspelo ukrasti ovco in jo prodati pri gostilničarju Pieru v Landolu, pri katerem je zapil celotno kupnino.

Ceprav Matevž ni kradel zaradi lakote, je iz sušilnice izmaknil tako suhe hruške, ki jih je pojedel s sokrivcem in sovaščanom Miškom, kot mernik jabolk. Od tega mu je pripadla le tretjina, saj jih je ukradel z dvema pomočnikoma. Kraje jabolk mu ne bi smeli pripisati v breme, je menil, ker jih ni pojedel. Nekdo mu jih je izmaknil iz delodajalčevega hleva, kamor jih je skril.⁵⁶ Mogoče o teh najbolj običajnih krajah ne bi izvedeli veliko, če ne bi bile povezane s posestvom njegovega gospodarja. Po mnenju raziskovalcev naj bi bila kraja hrane, ki so jo tatovi sami pojedli, najpogostejši prekršek revnih.⁵⁷

Potem se je zaradi denarne stiske lotil bolj drznih kraj: ponoči je iz gospodarjevih hlač, ki so bile obešene na robu gospodarjeve postelje, ukradel nekaj soldov, skupaj vrednih toliko kot ena sedemnajstica.⁵⁸ Še malce pozneje je v Belskem s kleščami drugega delodajalca vlomil

v pastirjevo skrinjo, ki je bila shranjena v žitni kašči. Vzel je le denar. V sobi poleg točilnice pri Ostanku v Studenem je okradel vse tiste, ki so spali poleg njega. Neznanki je ukradel le en repar,⁵⁹ Blažu Stejerju in njegovi ženi pa je ukradel tudi srebrni sedemnajstici in sedmico. Žena je v gostilno prišla s svojim denarjem, ki ga je skrbno shranila v mošnjiček.⁶⁰ Matevž je izkoristil priložnost tudi takrat, ko je odšel gospodar v nedeljo k maši v Hrenovice. Počakal je, da je gospodarica odšla v kaščo in je bila soba prazna. Potem je iz »skrivališča«, torej iz druge nezaklenjene skrinje, vzel ključ. Za skrbno prikrita skrivališča, v katerih so se hranile dragocene stvari, naj bi vedel le zato, ker je gospodar denar pogosto prešteval. Izmaknil mu je 10 goldinarjev.

S krajami in prodajo pridobljeni denar je porabil po gostilnah v okolici. Pil ni sam, kot zvest spremljevalec mu je družbo delal postopač Sebastjan Podboj. Tega je hotel oprati vsakega suma sodelovanja pri prvih krajah. Da bi bila Sebastjanova podoba bolj stereotipna⁶¹ in zato sumljiva, je z vprašanji poskrbel sodnik, saj je sodni pisar zapisal tudi, da je služil le enkrat, pa še takrat le za kratek čas.⁶² Zadnji prispevek v galerijo sumljivih so bile govorice, da so Sebastjana Podboja zaprli zaradi suma tatvine. K tej informaciji so dodali še opis, da je bil zaprt kot brezdelni postopač in berač. Na drugi strani pa je Matevž hotel omiliti Sebastjanovo podobo in je trdil, da je dobil službo pri Slavcu v Bukovju. Da bi bila njegova izjava bolj verjetna, je v zgodbo vpletel še graščinskega lovca, od katerega naj bi izvedel novico o Sebastjanovi službi.

Pozimi, ko ni skrbel za živino, je hodil v bolj oddaljene gostilne v Landol, Strane in celo do tiste v tri ure hoda oddaljeni Hrušici, kot so zapisali v sodni protokol. Matevž razdalje med Predjamo in Hrušico zagotovo ni predstavil v urah, saj njegovo življenje ni teklo v enakih časovnih enotah kot življenje tistega, ki je sestavljal zapisnik ali

55 Prim.: Svetokriški, *Pridige*, str. 39, 91.

56 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 40.

57 Jütte, *Poverty*, str. 200, Ammerer, *Heimat Strasse*, str. 436 in Kienitz, *Frauen*, str. 112–119.

58 Sold, repar in groš so bili bakreni novci. Sedemnajstica (17 kr.) je bila poleg sedmice (7 kr.) srebrni denar (glej: Von Pfennig zum Euro. Geld aus Wien, Katalog razstave, Wien 2002, str. 124, 125). Zaradi gospodarskih kriz se je vrednost določenih kovancev spreminjala. V obravnavanem viru, ki določenim vrstam kovancem določili nominalno vrednost, to pa se je v tem času pisalo v sedemnajsticah, je veljalo npr. 15 soldov = 1 sedemnajstica. Reparjev kot tujega denarja niso nikoli izrazili v krajcarjih. Tudi bavarskih grošev, ki naj bi veljali 3 kr., niso preračunali v krajcarje. Po Ribnikarju je bil sold vreden 2 pfeniga (Peter Ribnikar, *Slovenske podložniške prisegelje patrimonialnega sodišča Bled* (v nadaljevanju: *Ribnikar, Podložniške prisegelje*, Ljubljana 1976, str. 29).

59 Ta najverjetneje salzburški kovanec je bil vreden 4 kr. (Gunther Probszt - Ohstorff, *Österreichische Münz- und Geldgeschichte: von den Anfängen bis 1918*, Böhlau 1983, str. 550). Čeprav ne poznamo natančne vrednosti tega kovanca, je Matevž srajco iz česanega platna, ki ni bila ponošena, prodal za 8 reparjev (ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 82), prav toliko kovancev pa mu je kanilo v žep, ko je prodal usnjene hlače (ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 82).

60 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 77–78.

61 Ammerer, *Heimat Strasse*, str. 441.

62 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 52. Takšnih mladeničev se je prijel sloves, da nočejo delati, če pa že imajo službo, jo pogosto zamenjujejo ter se radi potikajo po gostilnah (Scheutz, *Rezeption von Normen*, str. 361).

odločal o njegovi kazni. A oba izpraševalca sta se odločila, da Matevževe izjave o času dejanj, ki so bile pomembne za odločitev o kazni, »prirediti« kulturi, ki sta ji pripadala in kateri je pripadala tudi njima nadrejena instanca.⁶³ Izpraševalca sta namreč hotela poudariti, da je Hrušica daleč. Ob vedno ostrejših vprašanjih je moral Matevž končno sam priznati, da se je tako daleč odpravil samo zato, da bi se skril.⁶⁴ Zato torej, da bi se izmaknil nadzoru vaše skupnosti. Prav zagotovo bi bilo bližje njuno početje sumljivo in zagotovo bi kdo sprožil govorice, ki so bile najpomembnejši transfer informacij v večinoma nepismenih skupnostih.⁶⁵ Nanje bi se odzvali nekateri člani skupnosti in ti bi opomnili hišnega gospodarja, ki je bil še posebej zadolžen za nadzor nad svojimi deklami in hlapci.

Za izginotje manjših vsot denarja je Matevžev gospodar Jakob Požar obtožil svojo ženo in ta-

63 O percepciji časa glej: Gorazd Makarovič, *Slovenci in čas. Odnos do časa kot okvir in sestavina vsakdanjega življenja*, Ljubljana: Krt, 1995.

64 ZAL, LfU 511, šk. 16, p. 47–53.

65 Govorice so bile kolektiven proces, s katerim so se zbirale in razširjale informacije. Proces je bil skrbno kontroliran. Običaji so določali, kdo bo povedal komu, kdaj in na kakšen način. Kdaj je nekdo slišal govorico, je bilo odvisno od tega, kakšno mesto je imel v vaški hierarhiji, kje je preživel proste dneve in večere. Ulinka Rublack je namreč ugotovila, da se govorice niso prenašale v množici ljudi, ampak sta ponavadi o njej govorila le dva človeka (Ulinka Rublack, *Crimes of Women in Early Modern Germany*. Oxford Studies in Social History (v nadaljevanju: Rublack, *Crimes of Women*), Oxford: Clarendon Press, 2001, str. 18, 26). Govorico je sprostila že žaljuvka, ki jo je nekdo izrekel v javnosti. Pogosti so bili sodni procesi zaradi razžalitve in med žaljuvkami se je pogosto pojavljala prav zmerljiva »tat« z mnogimi pridevniki (živinski, cerkveni, samostanski, pa tudi tat masti, nočni tat...). Če je sodišče ugodilo tožniku, potem je moral obtoženi svoje besede preklicati na javnem mestu. V sodnem procesu proti Matevžu Kavčiču ni mogoče izvedeti veliko o ljudskih govoricah. Ker pa so bile ključni transfer informacij v zgodnjemoveških skupnostih, jih ne smemo zanemariti. Za predstavitev procesa nastanka in razvoja govorice naj služi sodni protokol patrimonialnega sodišča Bled. Sredi 18. stoletja so kljub zatonu čarovniških procesov za najhujše žaljuvke še vedno veljale tiste, ki so nekoga obtoževale čarovništva. V sodnih procesih zaradi razžaljenja so od prič hoteli izvedeti, kako so se govorice širile. Mati Hanžeta Milelača je od upokojenega vojaka, ki je prišel v njeno hišo popravljat čevlje, izvedela, da ljudje govorijo, da je Anča Povšin čarovnica ali mlekarica. Odsvetoval ji je, da bi bil Milelač poročna priča ženina, ki se bo poročil s tako »sumljivim« dekletom. V hišo priče Hanžeta Zupanciča pa je prišel Weser, ki je v hiši zbranim ljudem povedal več novic. Ena izmed njih je bila anonimna, kar je bilo za govorice še posebej značilno, in sicer z namenom, da oškodovani ne bi mogli nikogar tožiti, in je sporočila zgolj tole: »V naši vasi imamo eno, ki nekaj zmore,« (AS, AS 721, K 41, p. 532–534).

ščo, češ da sta na skrivaj vzeli nekaj bakrenega denarja iz skrinje. Ta je bil bolj pri roki, saj so z njim kupovali tisto, kar so potrebovali. Kovancev manjših vrednosti, ki jih je pogosteje potreboval, Jakob Požar ni skrival pred drugimi. Mimogrede jih je v odprti skrinji opazil tudi hlapec. Matevž je bil očitno v vasi še na dobrem glasu, čeprav so v pivski družbi že vedeli za njegove dolge prste. Tudi zato, ker so bili nekateri med njimi pripravljeni kaj izmakniti. Prav gostilničarjev sin Jožef naj bi mu svetoval krajo. Bil je namreč prepričan, da Jakob Požar ne bo opazil, da mu manjka nekaj denarja. Matevž je izkoristil ugodno priložnost, ko sta v kmečkem okolju najbolj »pripravnem«⁶⁶ času za poroke – pustnem gospodar in gospodarica odšla od doma na svatbo sorodnikov. To pustno soboto leta 1749 je Matevž vedel, da njegova kraja ne bo takoj odkrita in da ima eno redkih priložnosti, ko v izbi, v kateri se je skrivala skrinja, vsaj nekaj časa ne bo nikogar. Srebrni denar je bil namreč skrbno skrit in gospodar je bil prepričan, da Matevž ne ve za skrivališče. Previdno je še počakal, da je Požarjeva tašča odšla v kuhinjo, majhnih otrok pa se ni bal. Z žepnim nožičem je spretno odprl ključavnico, da ni bila videti polomljena, in pobral denar. Najprej se je z denarjem odpravil proti Postojni. Potem ga je obšel dvom in odločen je že bil, da bo denar vrnil. V tem natančnem opisu dogodkov sta oba sodnika zabeležila še zadnje znake slabe vesti, ki sta jih še razumela kot znak, da bi se tat lahko poboljšal. Do nedelje zvečer pa si je Matevž našel skrivališče. Počakal je, da so bili v nedeljo hlapci prosti dela, in se tako ob zgodnjem zimskem mraku napotil v gostilno v bližnjem Bukovju. Ta med nedeljskimi mašami ni smela biti odprta. V znani družbi se je takoj pobahal z denarjem. Na Matevžev račun je ta večer pila celotna družina. Prvič v življenju je imel toliko kovancev, da je z njimi napolnil kapo do roba. Čeprav so izpraševalci hoteli izvedeti natančno vsoto, jih Matevž ni preštel, ker jih mogoče tudi ni znal. Dvesto goldinarjev je bilo za njegov svet nadojemljiva številka, tako kot ni še nikoli v rokah držal »težkih« srebrnih tolarjev in »goldinarjev«, pa tudi sedemnajstice je verjetno videl le od daleč. »Učeni« so se morali zadovoljiti z njegovim vizualnim opisom. Sklenil je prve kupčije in si s posojanjem denarja ustvaril trdno mrežo socialnih vezi:⁶⁷ gostilničarjevemu sinu Jožefu je posodil 10 goldinarjev kranjske veljave, ki naj bi mu jih vrnil še isto leto, Juriju Jepavcu in Kasperju

66 Čas porok je narekoval cerkveni koledar. V času posta poroke niso bile dovoljene.

67 Kienitz, *Frauen*, str. 72, 75–77.

Ferijanu nekaj manjšo vsoto, dve sedemnajstici pa je dobil županov sin. S kreditiranjem bi lahko zakril sledi za ukradenim denarjem. Po denar bi se oglasil šele čez čas, ko bi zbledel spomin na dejanje. Vedel se je kot »gospod« in tako so bili petic deležni tudi okoliški otroci. Ženski del gostilniške družbe je hotel očarati s svojo darežljivostjo. Trem županovim hčeram je podaril 5 sedemnajstic, obdarjene so bile še Jepavčeve hčere. Prav posebne pozornosti in veseljakove simpatije je bila deležna Jepavčeva sestra Uršula, saj si je lahko iz Matevževega žepa sama vzela nekaj kovancev. Prav njegova darežljivost do otrok je verjetno po vasi sprožila govorce, da hlapec veseljači in razdaja denar.

Govoricam takšno obnašanje, ki ni bilo primerno stanu, ni ušlo. Bilo je preveč sumljivo in neobičajno. Če je nekdo, še posebej fant, živel na veliki nogi in se preveč zadrževal po gostilnah, je nanj hitro padel sum, da je tat. Vaščani so natančno vedeli, koliko zasluži pastir ali katerikoli drug hlapec in so se zato hitro domislili, da se je do denarja dokopal na nepošten način.⁶⁸ Nezaupanje do hlapcev in dekel je najti v vseh diskurzih. Janez Svetokriški je tako svaril hlapce v pridigi na tretjo postno nedeljo: »Ah moj hlapec, povedaj ti meni, kej jemlješ, da se tku pogostu opijaniš (...) Tvoj lon ne nese tulikanj noter!«⁶⁹ Na podoben način je hotel tudi sodnik v Ljubljani iz preiskovanja »izsiliti« resnico. Matevž je namreč vprašal, kje je dobil toliko denarja, da je pil⁷⁰ po gostilnah. Na koncu vprašanja je komentiral, češ da s pogostim popivanjem in za takšne zapitke pre nizko plačo denarja zagotovo ni mogel privarčevati. O tem »sumljivem obnašanju« sta sodnike podučila Ferdinandea v 84. in Terezijana v 94. členu,⁷¹ ki sta zapisala le nekaj, kar je vaška skupnost hitro opazila in skrbno preverila brez poznavanja teh pravnih navodil. In obratno: pretirano uživanje alkohola, ki je vodilo v odvisnost, naj bi povzročalo kraje ter je bilo nemoralno in grajanja vredno.⁷²

Kljub temu da so se razširile govorice, se je Matevž tri dni zabaval, plesal in pil. Ples je bil zaradi kontakta z nasprotnim spolom prav tako moral-

no sporen. Ker so gostilničarji redko prijavljali »sumljive« goste, ki so jim prinašali dobre zapitke, so bili slabo zapisani pri oblasteh, vendar le redko kaznovani. Denar ne smrdi, so prikimali pregovoru. Razsipanja denarja po tatvini so bili deležni tudi drugi obiskovalci gostilne, tako da Matevžovo ravnanje sploh ni bilo nenavadno. Petdeset let pozneje je v gostilni v Šiški dober posel z ukradenim denarjem sklenil gostilničar, ki je gostu poleg žganja in vina prodal še hlače in skrinjo. Potem sta se radodarnemu hlapcu pridružila še gostilničarjeva soseda, ki sta pivca že videla in vedela, s čim se preživlja. A o izvoru podarjenega se nista spraševala. Skupaj so spili 2 bokala žganja! Darovane »močne« pijače nista odklonili niti njuni ženi, ki sta gostilniški prag prestopili šele pozno zvečer in sicer z namenom, da bi domov odpeljali svoja moža.⁷³ V obeh primerih (torej tudi pri Matevžu) je gostilničar po nekaj dnevih odpovedal svojo gostoljubnost. Če se vrnemo k Matevžu, se je ta zadnjo noč z veselo družino preselil k enemu od tistih, ki jim je posodil denar – k Jepavcu (ali Ipavcu).⁷⁴

Po vasi se je razširila vest o radodarnem hlapcu. V Predjamo se je z novico o tem odpravila Katra Maričkovka, saj se ni smel kar vsak oglasiti v hiši bogatejših prebivalcev. Novico je »odnesla« k Požarjevi svakinji. Povedala ji je, da je njihov pastir veseljačil v sosednji vasi in da je imel polno kapo sedemnajstic, tolarjev in goldinarjev. To se je zgodilo prav tisti dan, ko se je po tridnevnem poročnem rajanju domov vrnil Jakob Požar. Ko je slišal za novico,⁷⁵ je najprej preveril svoje premoženje. Seveda se skrinja ni hotela odpreti. Ko ni šlo s ključem, je ključavnico odprl na silo in jo zlomil. Jezni kmet je odvihral do gostilničarja Konkolaja, kjer pa ni več našel nezvestega hlapca. Matevž je bil že varno skrit v senu. Ko je spraševal po njem, ga je hotel gostilničar odgnati z besedami, češ da je že odšel. Konkolaj je bil očitno že večkrat deležen kakšne malenkosti od tatinskih tičev in jih je zato v nasprotju z vsemi moralnimi pravili ščitil. Kmet pa se ni dal in je izmikajočemu se gostilničarju zagrozil, da ga bo tožil na sodišču. Tako bi si zagotovil povrnitev škode, ki je bila povzročena s tatvino. Konkolaj se ni uklonil, zlomil pa se je njegov sin. Ta je priznal, da se iskani tat skriva v njihovem senu. Skupina ljudi je vdrla na senik in ga res našla. Nevaren ni bil, saj je spal. Matevž, ki se je najprej branil z molkom, je pod pritiskom groženj končno popustil. Razkril je, komu je razdal

68 Ammerer, *Heimat Strasse*, str. 438.

69 Svetokriški, *Pridige*, str. 91.

70 Pitje je nasprotovalo takratnim moralnim predstavam. Po ljudskih predstavah je pretirano popivanje vodilo v kraje (Ammerer, *Heimat Strasse*, str. 325 in 326).

71 In to celo v opisu, kaj je dovolj utemeljen sum za krajo, da se je trmastega preiskovanca lahko »preverilo« še s torturo (CCT, art. 94, § 8).

72 Ammerer, *Heimat Strasse*, str. 325 in 326.

73 ZAL, LJU 511, šk. 25, p. 107, 108.

74 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 50, 51.

75 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 72–75.

denar.⁷⁶ Denarja, ki ga je skril osumljenec, ni zahteval. Ko so Matevža prijavili uradnikom gospodstva Predjama, ga je sodni sluga telesno preiskal in našel za pas zataknjen denar, ki je postal neizpodbiten dokaz dejanja.⁷⁷ Tako je zahteval sodni postopek, saj so prav pri preiskavi osumljencev pogosto našli najpomembnejše dokaze storjenega hudodelstva.

V kamri, ki jo je za ječo uporabljalo predjamsko gospostvo kot deželno sodišče, je čakal na sodni proces in hkrati razmišljal o pobegu. Načrt je bil dobro pripravljen, idejo zanj pa naj bi mu dal Sebastjan, rekoč, da je norec, če ne zbeži, saj da ima priložnost. Dan pred pobegom, bilo je na veliko noč, mu je Sebastjan že zjutraj prinesel bokal⁷⁸ vina, ki sta ga v grajski dvorani spila skupaj s sodnim slugo in čuvajem.⁷⁹ Med prazniki so očitno omilili stroga pravila varovanja zapornika. Za plačilo pijače je Matevž dal svojo srajco. V popoldanski pivski družini, v kateri je manjkalo le sodni sluga, so spili še 3 poliče⁸⁰ vina. Njegov čuvaj je bil eden od podložnih kmetov ali njihovih hlapcev. Varovanje zapornika se je vštelo v obvezno tlako, ki je bila določena na kmetijo. To, da je sodnik v protokol zapisal tudi, da so pili skupaj, je v takratni družbi pomenilo, da so se »pivci« poznali. Tako ni bilo nič nenavadnega, da je jetnik naslednji dan, na velikonočni ponedeljek leta 1749, z moledovanjem prepričal čuvaja, naj vstopi v njegovo jetniško sobo, potem pa ga z zvijačo zaprl vanjo. Zapornik se je sicer uspel znebiti okovja na nogah, ki naj bi mu preprečevalo pobeg, toda graščine le niso bile tako slabo zaprte in dostopne vsakomur. Zato tudi oditi ni bilo mogoče kar tako. Če je Matevž hotel zbežati, je moral priti skozi zapahnjena in zaklenjena glavna vrata. Imel pa je srečo, saj je v strehi nad njimi našel luknjo in skozi pot v svobodo. Ko je razmišljal, da bi na grajski pristavi prosil za

kruh, so se ljudje že začeli vračati od maše iz Hrenovic. Takoj, ko jih je zagledal, se je skril v enega od strmih jarkov, po katerih je tekla ponikalnica pod gradom. Mogoče ga je bilo res tako strah, da ga bodo našli, kot je izjavil na zaslišanju.

Do noči se ni premaknil. Potem se je oglasil pri Andreju Stejerju v Bukovju. Matevž je zanj vedel, da ga ne bo izdal, saj je od njega kupoval ukradene koštrune. In res si je pri njem naprosil kos kruha ter prenočišče na vrtu. Naslednjega dne je hotel od delodajalčevega brata in hkrati njegovega hlapca Valentina Klemenca izterjati sedemnajstico, ki mu jo je bil ta dolžan. Ko je od daleč v hiši zagledal le gospodinjo, se je po tleh odplazil do njegove skrinje, ki je bila spravljena na seniku. Z žepnim nožičem je zlahka vlomil vanjo in si nabral nekaj denarja, potrebnega za na pot. Veliko je tvegalo. V tem okolju bi ga namreč takoj, ko bi ga zagledali ljudje, ki so se bali za svoje premoženje, predali gosposkim uradnikom. Prenočil je v Predjami pri Luku Marnu, ki mu je zaupal, saj je z njegovim sinom nekoč kradel sadje.

Naslednjega dne se je odpravil na Goriško. Prav daleč pa ni prišel, saj se je zadržal v gostilni na Colu, kjer je zapil več, kot je prej ukradel. Ustvaril je rekordni zapitek, saj mu je uspelo napraviti kar 9 sedemnajstic in 2 reparja. Za plačilo mu je gostilničar »vzel« večino obleke, tako da se je nazaj grede v Predjamo priplazil bos, brez klobuka in suknjiča. Prej je sodnikom še zatrjeval, da je hotel nadaljevati pot, a da je bos ni mogel, je dodal. Najboljše skrivališče, ki mu je hkrati ponujalo novo priložnost za krajo, je bil hlev gospostva, kjer je dva dni čakal na primeren trenutek za krajo. Ko je hlapec odšel na večerjo, je vlomil v njegovo zaklenjeno sobico in mu izmaknil nekaj kosov dobre obleke – od usnjenih hlač⁸¹ do rokavic iz lisičjega krzna. Lakoto pa si je potešil z dvema kosoma kruha. Iz zapisnika se lahko razbere Matevževa negotovost ob iskanju najboljšega izhoda iz zapletene situacije. Preiskovalec jo je namenoma omenil in tako zlonamerno nakazal pot, ki je skozi sodni proces vodila do ugotovitve, da je obdolženec nepopoljšljiv hudodelec. Potem ko se je Matevž dva dni skrival na seniku gospostva, ga je že pošteno dajala lakota. Potrkal je pri Valentinu Mišku, kjer so mu, potem ko je plačal, skuhal žgance. Tudi ta ga

76 O ritualiziranih oblikah nasilja glej: Magnus Eriksson, Barbara Krug - Richter (ur.), *Streitkulturen. Gewalt, Konflikt und kommunikation in der ländlichen Gesellschaft (16. - 18. Jahrhundert)* (v nadaljevanju Eriksson, *Streitkulturen*), Böhlau, 2003.

77 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 72-75.

78 Po Sergeju Vilfanu (*Prispevki k zgodovini mer na Slovenskem s posebnim ozirom na ljubljansko mero (16.-19. stoletje)* (v nadaljevanju: Vilfan, *K zgodovini mer*), v: *Zgodovinski časopis*, 1954, str. 27-86, str. 85) je držal bokal 1,65 l.

79 »Zavle zdravje vina piti on na sme mi prpustiti. Toki treznega držati mene more on vselej. De, k b jest kje krog štorlati jel al se opotekati, na pobil glavo kedej ter da b drugi dan debele grče mene ne bolele (Feliks Dev, *Zdovolni Jetnik*, v: Jože Pogačnik, *Starejše slovensko slovo*, Maribor 1980, str. 169).

80 Ta je držal pol bokala.

81 Ko je Baš našteval materiale »običajnih« kmečkih hlač po pokrajinali, usnjenih ni omenil (Angelos Baš, *Oblačilna kultura na Slovenskem v 17. in 18. stoletju* (v nadaljevanju: Baš, *Oblačilna kultura*), Ljubljana: DZS, 1992, str. 52-54).

Grajski hlevi in kašča so bili Matevžev večednevno skrivališče (slika iz: Sapač, Grajske stavbe, str. 56).

ni ovadil graščinskemu slugi, saj je kot njegov pivski kolega sodeloval pri skrivanju in prodaji ukradenih koštrunov. V zameno za še kakšno ukradeno stvar mu je za popotnico dal še polno čepico suhih sliv. Nato se je zopet za dva dni skril v hlevu na pristavi. Iz previdnosti je hotel na tuje, čez beneško mejo, in si tam najti službo. A tam ni dolgo ostal. Dežela in navade so mu bile tuje, je dejal na prvem zaslišanju.⁸² Na poti se je pokazala njegova premišljena taktika, saj je vse ukradene predmete zamenjal za druge. Tako je v Ricmanjah zamenjal malce ponošen plašč za bel suknjič, v Kopru je sklenil kupčijo z usnjenimi hlačami, rokavice iz lisičjega krzna in kapo pa je založil za zapitek v gostilni v Senožečah.⁸³

Iz Beneškega primorja se je odločil oditi k bratu v Sap. Mogoče se je čez Predjamo vračal le zato, ker se je hotel izogniti številnim kontrolam na glavni deželni cesti.⁸⁴ A prav pri graščinskem vrtu ga je srečal upravnik gospostva in mu ukazal, naj se ustavi. Da mu tat ne bi pobegnil, mu je zagrozil, da bo streljal. Pred njim je moral Matevž

ponižno oditi do graščinskega hleva, tam pa je zanj poskrbel sodni sluga. Kovači so mu zopet zakovali okovje okoli nog in ga strpali v ječo. Ta pripor pa zagotovo ni bil enak kot prejšnji. Mogoče so mu prvič namenili boljši pripor tudi zato, ker je bila zima in so morali zaporniku vsaj malo zakuriti. Vsekakor je bila splošna praksa, da so imela deželska sodišča po več zaporov. Zdaj je upravnik ukazal postaviti stražo pred jetniško okno, na straži pa so se menjali podložniki gospostva. Upravnik deželskega sodišča v Predjami ga je med priporom tudi zaslišal. Zapisnik, ki je nosil datum 29. 5. 1749, je moral poslati na Deželno pravdo, saj je le-ta določala, kateri proces bo vodil cesarski krvni sodnik. Matevž je bil v zaporu nekaj tednov, potem pa si je uspel s kamnom izbiti zatič na okovju, ki očitno ni bil dobro vstavljen. Ponoči, ko je straža zaspala, je zbežal skozi isto luknjo v strehi nad glavnimi vrati. Ker je bila še sveže zazidana, so bili kamni majavi, kar je izkušeni »begunec« spretno izkoristil.⁸⁵ Prav mogoče je, da so za Kavčičeva pobega deželne oblasti izvedele šele, ko je zločinec prišel pred sodišče v Ljubljani.⁸⁶ Seveda le v primeru, če je

⁸² V beneška mesta ga verjetno niso spustili.

⁸³ ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 60.

⁸⁴ O varovanju popotnikov pred roparji je pisala Eva Holz (Ljudje in cesta. Razmere od Marije Terezije do leta 1848, v: Oto Luthar (ur.), Pot na grmado. Historični seminar 1, str. 127–147, še posebej 138, 139). Posebej nevarni in »zloglasni« področji sta bili okoli Bazovice ter med Postojno in Planino.

⁸⁵ ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 48, 49, 59, 60.

⁸⁶ Je pa leto dni po justifikaciji Matevža Kavčiča deželna pravda izdala resolucijo, ki je zahtevala večjo doslednost pri pošiljanju četrtletnih poročil o hudodelcih in je najavila obiske komisarjev, ki bodo pregledali ječe. Te so bile slabo vzdrževane, saj so preiskovanci prepogosto

zbežal, preden je upravnik deželskega sodišča na Deželni pravdi zaprosil za krvnega sodnika. Ista institucija je namreč že začela uveljavljati četrtna poročila o hudodelcih, ki so bili osumljeni malefičnih zločinov in predani krvnim sodnikom, pa jih le-ta niso dosledno upoštevala.

Matevž v skupnosti, v kateri se je lahko zanesel le na določene posameznike, ni mogel ostati. Bil je na slabem glasu. Po dveh dnevih, preživetih v grmovju nad gradom, se je po stezah, ki jih je dobro poznal, odpravil čez hrib v Landol. Tam si je za skrivališče izbral Franketovo gumno, kjer je bil varno skrit, saj vanj v tistem času ni nihče prišel. Skrival se je zato, da se je poleglo iskanje, ki ga je sprožilo deželsko sodišče. Gumno je bilo sicer, kot je znano, na Slovenskem namenjeno mlačvi žita. Za to opravilo so potrebovali poseben prostor, ki pri bogatejših kmetih ni bil nujno sestavni del hiše, v kateri so stanovali. Pri Franketu je bilo gumno dokaj odmaknjeno od hiše, kar pa ni bilo nič nenavadnega. Nekateri kmetje so ga imeli tudi povsem izven vasi, večino leta pa je služilo kot skladišče za slamo in žito. V takšen prostor so hlapci in dekle le občasno prihajali.

Potem se je Matevž odpravil naprej. Kot marsikateri berač je v okolici Landola, v mlinu pri Milavcu, prosil za kruh in ga tudi dobil. Mimo Postojne se je proti Vrhniki napotil po manj »prometni« potji čez Cerknico in Bloke ter končno prispel do Škofljice in Gumišča ob robu Barja, blizu ceste proti Ribnici. Na poti se je preživljal z beračenjem. Do Vrhnike, kamor je najprej nameraval, bi lahko odšel tudi po glavni cesarski cesti.

Nekje na poti je moral zboleti, saj je nekaj tednov po prihodu v ljubljansko predmestje ležal na škofijskem seniku pri sv. Petru. Ljubljanski zasliševalci so, ker je šlo za domače okolje, dodali, da je bil senik blizu vodnjaka. Tam so prenočevali tudi drugi berači, saj so jih ljubljanski beraški strahovi na posesti drugih gospodov očitno pustili pri miru. V bližini je bila hiša za revne. Tam bi lahko berači zaprosili za malo juhe, ki so jo v ljubljanskih samostanih kuhali zanje.⁸⁷ V tem

prenočišču se je Matevžu ponudila priložnost, da enemu izmed beračev iz hlač, ki jih je pred spanjem slekel, ukrade za 51 krajcarjev z beračenjem pridobljenih soldov. Berač je zagotovo kmalu pogrešil svoj denar, a je bil Matevž zaradi bolezni očitno nesumljiv.

Ko je ozdravel, se je Matevž z ukradenim denarjem odpravil v gostilno. Tam je ostal tri dni, medtem pa mu je uspelo okraati še pijanega Rovtarja, po imenu Pečovnik. Ta je v svojih hlačah premogel le 4 sedemnajstice in dva reparja, torej le malo več denarja kot okradeni berač.⁸⁸ Potem se je ponoči iz gostilne izmuznil, ker ni imel denarja za plačilo zapitka. Ko je tega večera ob neki hiši na Barju opazil skrinjo, se je najprej skril nad hlev in počakal, da so vsi zaspali. Pri vlomu si je »kot profesionalni vlomilec« (ex professo) pomagal z nožičem in palico. Vzel je ženske obleke. Poleg dveh boljših avb ali »aftah«⁸⁹ s čipkami je našel še dve brez njih, dva in pol vata⁹⁰ črnega platna, robec ter celo za repar kruha in sedmico. Poleg je stala skrinja, iz katere ni vzel nobene obleke, le nekaj drobiža – 15 soldov. Isto noč se je priplazil tudi do odmaknjene hiše pri »pri Šimonu« in takoj opazil odprto okno. Ukradel je rdečo žensko jopo in otroško čepico.⁹¹ Njegovih tatvin pa s tem še ni bilo konec. Na poti se je ustavil še v gostilni na Vrhniki. Kot vsak drugi gost si je v gostilniški sobi naročil polič vina, potem pa je izpod klopi, kjer je bila spravljena popotna torba, izmaknil jahalne škornje in čevlje. Ni vedel, čigavi so, a glede na goste in statusni simbol, ki ga je imela obleka, jih je pripisal duhovniku ali vojakom, ki jih je srečal v gostilniški sobi.⁹² Potem je ukradene stvari poskusil prodati. Da ne bi bil sumljiv, je ženske obleke razglasil za last umrle sestre.⁹³ Dve ruti s čipkami je prodal krčmarjevi ženi že v gostilni pri Klamu v okolici Vrzdence, ki jo je kot naslednjo obiskal. Vse ostale stvari je v gostilni pustil kot garancijo za plačilo.⁹⁴

hrano, ki so jo po ustaljeni praksi delili revežem (AS, AS 7, Deželno glavarstvo za Kranjsko (v nadaljevanju: AS 7), š. 82, 6. 7. 1761).

88 ZAL, LJU 511, š. 16, p. 53–62.

89 Hacquet, *Abbildung und Beschreibung*, str. 40.

90 Vatel je meril od 77,3 do 77,5 cm (Vilfan, *K zgodovini mer*, str. 59).

91 ZAL, LJU 511, š. 16, p. 63.

92 ZAL, LJU 511, š. 16, p. 63.

93 Kakšne izgovore si je pozneje izmišljal za prodajo ženskih oblek ne izvem, mogoče je uspešen izgovor postal običajna poteza pri prodaji takšnega ukradenega blaga. Podoben način prodaje ženskega blaga je opisal tudi Martin Scheutz (v: *Rezeption von Normen*, str. 361).

94 ZAL, LJU 511, š. 16, p. 105.

zbežali ali še huje: v njih zboleti in umrli (AS, AS 746, Samostan Kostanjevica, fasc. 27, 22. 10. 1752). Zaradi številnih pobegov deželna pravda še leta 1759 ni bila zadovoljna z ureditvijo zaporov.

87 Juha je bila mnogo pred rumfordsko juho običajni dar revežem v samostanih (Ammerer, *Heimat Strasse*, str. 321). Vsaj tako lahko sklepamo po resoluciji Reprezentacije in komore iz leta 1761. Ta je od samostanov zahtevala, da v prisilno delavnico oddajo juho in drugo

Najboljše stvari je ukradel, ko je v hišo prišel kot berač

Pobegli zapornik je bil obsojen na beg. Kot mnogi drugi je hotel naprej zbežati čez mejo, kjer bi ga težje izsledili. V obmejnih področjih je bil nadzor nad brezdelnimi prišleki bolj strog kot drugod po deželi in tam bi zagotovo težje našel službo. Vsak mlad berač, ki ni imel vidnih telesnih okvar, je bil trn v peti oblasti. Te so ga razglasile za lenuha in ga zato preganjale. Da si je kaj priberačil, je moral poskusiti različne možnosti. Ko je zvečer došel do hiše, je lahko s ponižno prošnjo hitro dobil prenočišče.⁹⁵ Ponavadi le za eno noč. Če je potrkal na vrata revnih, so mu dali ležišče v edinem prostoru, v katerem so živeli vsi. Če pa je za prenočišče prosil dobro stoječega hišnega gospodarja,⁹⁶ potem mu je ta dodelil ležišče pri hlapcih na senu nad hlevom, na seniku, gumnu ali kakšnem drugem kraju. Matevž je kdaj ob tem izkoristil priložnost in kaj ukradel. Podobne kraje niso bile nobena redkost.⁹⁷ Kot berač se je pač lahko nesumljivo približal hiši in se prepričal, da res ni nikogar doma. Tako se je »znašel«, ko je beračil v župniji Žiri pod cerkvijo Svetih treh kraljev. Nepazljivost stanovalcev je potem kaznoval še enkrat, ko se je povzpел po stopnicah in si prisvojil ženski plašč, ki je bil obešen na hodniku. Zvil ga je in skril pod svoj suknjič, potem pa je vstopil v izbo. Pri nič hudega slutečih domačih si je priberačil še kosilo.⁹⁸

Ko si je izprosil prenočišče na Srabotju, je po izbi iskal, kaj bi ukradel, a ni ničesar našel. Ko pa se je zjutraj odpravljaj iz hiše, je njegov ostrí pogled obstal na od stanovanjskega poslopja nekoliko odmaknjeni kašči. Celodnevno čakanje se je splačalo. Ponoči se je prikradel do nje in se skozi odprtino potuhnil na podstrešje. Nočne tatvine so bile posebej kaznive, zaradi vraževernosti, povezane z nočjo, pa prav srh vzbujajoče tiste, ki so se zgodile okoli polnoči.⁹⁹ Tat se je lahko v temni noči precej neopazno približal hiši, Matevžu pa

so večkrat prav takšne kraje prinesle zavirljiv plen. Vlomil je s sekiro, ki jo je čez dan izmaknil pri neki drugi hiši. Plen je bil obilen. Suknjiča sta bila plemenita, čeprav nekoliko ponošena. Čeprav sta bili ponošeni, sta se v njegovi malhi znašli tudi dve srajci. V drugi skrinji je bila skrbno shranjena ženska obleka: dve spodnji obleki, pa dve ruti brez čipk in rjuha iz česanega platna. Lastnica je v skrinji shranila tudi vatel česanega platna. Malo manj (predvsem v drugi, kmečki meri, braču¹⁰⁰) je imela grobega platna. Tudi robca nista bila slaba, saj sta bila obšita z nitjo. Denarja v skrinjah, ki niso imele svojega mesta v osrednjem bivalnem prostoru, ni našel. Zadovoljiti se je moral z dvema grošema.¹⁰¹ V veliki večini primerov je Matevž verjetno vlomil v skrinje hlapcev in dekel, saj je bilo v njih malo denarja in več oblek. Verjetno ni vzel vseh, kljub temu pa je navidez sicer drobna kraja lastniku, ki ni posedoval veliko premoženja, povzročila precejšnjo škodo. V Žirovskem vrhu je pri neki hiši opazil, da lahko pride na podstrešje. Počakal je noč in se s sekiro, ki jo je našel malo prej, povzpел v tisti del podstrešja, ki je bil nad sobo. V temi je zatipal tri skrinje. Vzel je prav zavirljivih šest srajc: razen ene so bile vse nove, sicer resda iz slabšega platna, a tudi ostale tri iz boljšega platna niso bile pretirano ponošene. Vzel je tudi zelen in rdeč svilen trak ter enega, ki so ga opisali kot hrvaškega (*Crabatische Bünter*). V skrinjah je našel tudi nekaj drobiža in moško volneno kapo.¹⁰²

Tudi v drugih hišah, do katerih se je priplazil ponoči, se je nadejal dobrega plena. Manj je odnesel, ko se je na podstrešje povzpел po lestvi; ukradel je ponošeno srajco, robec in platnene hlače. Ko si je na varnem mestu znova ogledal ukradene stvari, je v hlačah našel še tobačnico in nož.¹⁰³

Nekoč je celo počakal, da so domači iz hiše, v kateri je prespal, odšli na polje in jim izmaknil novo srajco ter en groš.¹⁰⁴ V Šmarjah je vedel, kje pri neki hiši spijo hlapci. Ko se je prepričal, da so res odšli na delo, jim je ukradel ponošen suknjič iz črnega deželnega sukna, nove lanene hlače, srajco ter par čevljev.¹⁰⁵ Nad Idrijo je hotel kot berač potrkati na hišna vrata, a ko je opazil, da je izba prazna, je takoj izkoristil priložnost. Iz

95 Scheutz, *Rezeption von Normen*, str. 381.

96 Scheutz, *Rezeption von Normen*, str. 385.

97 Scheutz, *Rezeption von Normen*, str. 386. Ammerer, *Heimat Strasse*, str. 478.

98 ZAL, LJU 511, š. 16, p. 66.

99 Poleg nočnih krajev so za oteževalne okoliščine veljale še: oborožena tatvina, vlom vrat in ključavnic, kraja članom družine in hišnemu gospodarju. Hujše obravnavane so bile še kraja v času požara, skozi okno, v kopališčih ter kraja težko varovanih stvari (npr. čebel, medu, žita) (CA, Ferdinandea, art. 84, § 6 in Terezijana, art. 94).

100 Brač je meril 68 cm (Vilfan, *K zgodovini mer*, str. 59).

101 ZAL, LJU 511, š. 16, p. 71.

102 ZAL, LJU 511, š. 16, p. 68.

103 ZAL, LJU 511, š. 16, p. 68.

104 ZAL, LJU 511, š. 16, p. 77, 78.

105 ZAL, LJU 511, š. 16, p. 80.

hiše je ukradel sekiro.¹⁰⁶ Na Dolenjskem sta bila s Sebastjanom bolj pogumna. Ko sta berača ugotovila, da so nespretni prebivalci hišo pustili brez nadzora, se je Matevž postavil na stražo. Medtem je Sebastjan v izbi iskal skrinjo, ki je bila na njegovo srečo celo odprta. Plen ni bil obilen, izmaknila sta le srajco iz dobrega platna.¹⁰⁷ Matevž je kaznoval tudi nepazljivost stanovalcev neke hiše v Bevkah in si na vrtu prisvojil srajco, ki se je sušila. Vzel jo je kljub temu, da je bila ponošena.¹⁰⁸ Ni ga zmotilo niti, da je hiša stala zraven županove.

Ker so bili mnogi dogodki iz Matevževega beraškega življenja povezani s krajami, se na prvi pogled zdi, da je bilo njegovo beračenje zgolj pretveza za kraje. Ker vir o času med eno in drugo krajo molči, drugih načinov preživetja ne moremo prepoznati. Razen v dnevih po zares velikih krajah, ko je prav hitro zapil vse, kar je dobil, je bil večino časa brez prebite pare. Moral je beračiti, da je dobil kos kruha. Če pa je dobil prenočišče, se je lahko nadejal večje gostoljubnosti in povabila k hišnemu obedu.

Ljudje so bili najbolj darežljivi ob praznikih. Pri Leskovcu v Poljanski dolini je na vse svete (1. 11.) prosil za mile darove in se izdajal za pogorelega,¹⁰⁹ človeka torej, ki mu je vse premoženje pogorelo. Na praznični dan je lahko na vrata potrkal prej kot običajno in ni se mu bilo treba bati, da bi ga od hiše pregnali. Beračenje je bilo uspešno le, če je berač »premogel« kakšen potreben rekvizit, na primer ponarejeno potrdilo,¹¹⁰ da mu je ogenj uničil premoženje. Z ukradenim denarjem bi lahko ponarejeni listek kupil na poti ali v kateri od gostiln. Nepismenim kmetom je bilo namreč dovolj, da ga je zgolj pokazal. Najverjetneje pa je Matevž imel palico, najbolj prepoznavni znak beračev.¹¹¹ Tako pogost, da je tudi Valentin Vodnik v svojem Dramilu zagrozil, češ, lenega čaka »pal-

Sold je bil dar beraču, ki je šel za rujno vince.

ca beraška«. A takšnih predmetov vir ne omenja! Kmet mu je dal kosilo, večerjo, prenočišče in zajtrk. Ob odhodu si je »postregel« še sam in si vzel srajco, ki je visela v izbi. To je seveda prodal.¹¹² Beračenje pod krinko, da mu je vse pogorelo, je bilo tako uspešno, da sta ga s Sebastjanom uporabljala tudi, ko sta po božiču leta 1749 odšla beračit na Dolenjsko. Sočutje do ljudi, ki jih je zadela ena najbolj pretečih nesreč, ki je bila povezana s kolektivnim strahom pred neurji in ognjem, je bilo očitno veliko. Ko sta si pri nekem kmetu kot pogorelega iz Godoviča izprosila prenočišče, sta zjutraj pohitela s slovesom, da sta lahko neopazno ukradla usnjene hlače.¹¹³ Kot pogorelec se je mladenič nadejal tudi denarnih darov, čeprav so bili ti v podeželskih skupnostih zelo redki. Ker je bil mlad, bi si moral v času, ko so na podeželju ob košnji ali žetvi potrebovali dodatne delovne moči, hrano prislužiti z delom. Matevž se je večkrat zadrževal v okolici Ljubljane in Škofje Loke, enkrat pa celo pri Tolminu in Višnji gori, ker je verjetno pričakoval, da si bo tam prej kaj pribelal. V takšnih okoljih se je nadejal tudi darov v denarju, tako kot sta denar imela neka berača v Ljubljani ali v okolici Tolmina. Kajti tudi enemu od njiju je Matevž izmaknil za sedemnajstico in 8 soldov kovancev.¹¹⁴

Dobro je znal opazovati in predvsem izkoristiti priložnosti, da je kradel čimbolj neopazno. Med nedeljsko mašo, v času, ko so bili prebivalci hiše na delu na polju ali ponoči, so tatovi najpogosteje »poskusili« srečo.¹¹⁵ Le če je bil tat neopazen, se je lahko v okolici tudi skril. Matevž je raje počakal, da se je poleglo razburjenje in iskanje storilca, ko je bila kraja odkrita. Ponavadi je kradel ponoči in še pred jutrom zbežal iz prenočišča. Čeprav je bilo z različnimi patenti in redi kmetom prepovedano, da bi dajali prenočišča

¹⁰⁶ ZAL, IJU 511, šk. 16, p. 78.

¹⁰⁷ ZAL, IJU 511, šk. 16, p. 82.

¹⁰⁸ ZAL, IJU 511, šk. 16, p. 106.

¹⁰⁹ ZAL, IJU 511, šk. 16, p. 76.

¹¹⁰ Beraška potrdila je leta 1530 uvedel cesarski policijski red. Ta je zemljiškim gospodstvom ukazal skrbeti za revne podložnike, ki so bili rojeni v njihovem gospodstvu. Če so jih ti imeli preveč ali jih niso zmogli preživljati, so jih lahko s posebnim dovoljenjem za beračenje poslali prosit za miloščino drugam (Scheutz, Ausgesperrt, str. 36). Beraška pisma so prav maja (6. 5.) leta 1751 prepovedali, potrdila o pogorelih pa omejili (AS, AS 7, šk. 324, Alphabetisch – Sinoptische Auszug alle erlassenen höchsten Patenten, Verordnungen und Befehlen).

¹¹¹ Otto Ulbricht, *Die Welt eines Bettlers um 1775* (v nadaljevanju: Ulbricht, *Die Welt eines Bettlers*), v: *Historische Anthropologie* 1994, str. 371–398, tukaj str. 373–380.

¹¹² ZAL, IJU 511, šk. 16, p. 75.

¹¹³ ZAL, IJU 511, šk. 16, p. 82.

¹¹⁴ ZAL, IJU 511, šk. 16, p. 68.

¹¹⁵ Ammerer, *Heimat Strasse*, str. 441.

tujcem, Matevžev primer ni spodbudil novih¹¹⁶ prepovedi na Kranjskem. Prej je pokazal, kako razširjena je takšna solidarnost med kmečkim prebivalstvom.

Na Vrhniki je iz hlač dveh kmetov, ki sta spala z njim, ukradel denar.¹¹⁷ Hlače sta namreč pred spanjem položila poleg ležišča. Tudi če je poleg njega spal berač, kot se je zgodilo na Tolminskem, mu je pobral denar. Čeprav sta si delila podobno usodo, se med njima niso stkale vezi solidarnosti, kot bi radi dokazali nekateri avtorji. Tam, kjer je prenočevalo veliko ljudi, se je Matevžu posebej nasmehnila sreča. Najbolj se mu je splačalo krasti »tujcem« in ljudem, ki so bili tako kot on na poti. Matevž Kavčič je kradel tudi tistim, ki so že bolj globoko pogledali v kozarec. Tako je izkoristil globok spanec hlapca, ki je na sv. Marjeto spal nad njim na klopi, in mu iz žepa izmaknil denar.¹¹⁸ Pri Dobrovi je na večer pred vnebovzetjem leta 1749 ukradel 4 sedemnajstice in 4 groše iz žepa spečega kmeta. Moški, ki si je z njimi delil prenočišče, ni bil tako premožen in mu je izmaknil le 3 solde.¹¹⁹ Na predvečer praznika je bilo druženje in popivanje pričakovano. Opitost žrtev je zagotovo olajšala krajo, čeprav je vir v tem primeru ne omeni.

Samo petkrat je kradel v gostilniški sobi in le dvakrat je od tam ukradel predmete. Zadnja kraja je bila prav posebna, saj je ukradel moške volnene rokavice, te pa je hitro prodal neznancu na cesti, ki ga je opisal kot kmeta.¹²⁰ Njegove kraje tako niso bile drzne kot kraje nekaterih tatov in roparjev, ki so se soočili s stanovalci in jim grozili toliko časa, da so ti izdali skrivališča, v katerih so imeli spravljene denar. Ponavadi je praznil skrinje, ki niso imele svojega mesta v osrednjem bivalnem prostoru. V eni izmed njih je našel celo nekaj kruha, ki ga je lastnik skrival pred drugimi lačnimi usti.

Na pomlad se je Matevž na popotovanju po Kranjskem enkrat izognil skrbnim očem zemljiškosposposkih uradnikov in kmetov na tlaki, ko so ti opravljali glavne deželne vizitacije.¹²¹ V monarhiji so namreč določili noč, v kateri naj bi uradniki deželskih sodišč istočasno iskali in zaprli

sumljive ljudi, ki bi jih našli pod milim nebom ali kot goste v odmaknjenih hišah. Ker je bilo to pravno sredstvo kljub starim navodilom še precej v povojih in v času Matevževih kraj šele nekaj let zares obvezno, se je le malo poročil pohvalilo z uspehom in zajetjem kakšnega nemoralnega klateža ali kakšne sumljive osebe brez gospodarja.¹²² Matevž Kavčič v času deželnih vizitacij ni kradel in se je tako izognil budnemu očesu tistih podložnikov, ki so jih določili, da v takih vizitacijah sodelujejo.¹²³ S pomočjo tega pravnega sredstva naj bi po mestih in podeželju odkrili berače, tujce in klateže. Vse moške, ki so bili sposobni za delo, so predali vojski, berače in beračice pa odgnali v rojstni kraj. Z za vojsko nesposobnimi tujci so imeli več težav, saj je morala njihove odgonske liste potrditi dvorna varnostna komisija. Za delo sposobni ljudje namreč po določilih patenta iz leta 1724 in obnovljenega leta 1749 niso smeli beračiti. Lahko so bili obsojeni na prisilno delo v Ljubljani ali pa so jih potrdili za vojake.¹²⁴

Spomladi leta 1751, ko je Matevž na Tranči čakal na končno obsodbo, so bili v Ljubljani in njenih predmestjih pregoni beračev po nekaj letih¹²⁵ zaradi obnovljenega patenta o pregonu beračev zopet bolj pogosti, beraški strahovi in merilci soli (posebni biriči) pa za iskanje »sposobnih« beračev (ki so jih lahko predali za rekrute) še posebej nagajeni.¹²⁶ Matevž pa je bil očitno premajhen, da bi ga potrdili za vojaško službo. Vojaško nesposobnost Sebastjana Podboja so nekaj let pred opisanimi kraji uradno potrdili, potem ko so ga z drugimi rekruti zaprli v ječe Predjamskega gradu, iz katerih so ga izpustili šele, ko je zdravnik potrdil njegovo neprimernost za vojsko.¹²⁷ Mogoče je prav z vojaško nesposobnostjo obeh povezan zapis, da nista »za nobeno rabo«. Kako so se sicer do mladih ljudi obnašale oblasti, najboljše kaže usoda hlapca Luke. Z Matevžem sta se spoznala v Novakovi hiši v Kočah, kjer je Luka prodal voz ovsa. Ker je bilo to tik pred njegovim godom, največjim osebnim praznikom, si je pri-

116 Prim.: AS, AS 7, šk. 25, cod. I.

117 Več o pravnem sredstvu deželnih vizitacij glej: Scheutz, *Ausgesperrt*.

118 AS, AS 7, šk. 181, p. 99, 2. 4. 1749.

119 Vizitacije so bile bolj pogoste konec tridesetih let 18. stoletja, tudi zato, ker je takrat obstajala nevarnost prenošanja nalezljivih bolezni.

120 ZAL, LJU 511, šk. 153, b, p. 88.

121 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 52. Da so hoteli Sebastjana Podboja potrditi za rekruta izvemo tudi zato, ker je ta podatek služil tudi kot identifikacijsko sredstvo, ki bi ga uporabili, ko in če bi ga iskali v gospodstvu, kateremu je pripadal.

116 AS, AS 1079, patent 27. 12. 1717.

117 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 77.

118 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 69.

119 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 77.

120 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 83.

121 Vletu 1749 je bila za glavno deželno vizitacijo določena noč 21. 5. (AS, AS 7, šk. 181, p. 100), leta 1750 pa 22. 5. (AS, AS 7, šk. 182, p. 127).

voščil pijačo. Nesrečni hlapec je v hiši zapil ves izkupiček in se očitno odločil, da se ne bo več prikazal pred oči svojega gospodarja. Med popivanjem sta se z Matevžem domenila, da gresta krast. Prišla ali bolje pripeljala sta se do Vrhnike in prespala na gumnu pri Modliču.¹²⁸ Tam naj bi izmaknila »neka« kož, v priznanju pa so zapisali, da kar 35. Po kraji sta se najprej za en dan potuhnila v gozdu, po prodaji pa si razdelila izkupiček in se po veseljačenju v predmestnih gostilnah tako kot velika večina tatov in roparjev razšla. Mit, da so se skupine tatov zadrževale v gozdovih, je nastal v normativnem diskurzu in ga je pozneje prevzela literatura, sodobne raziskave roparjev pa so ga popolnoma zavrgle.¹²⁹ Beračenje je bilo bolj uspešno, če so priložnostni tatovi potovali sami.¹³⁰ Kljub temu, da sta se z Luko razšla, je Matevž vedel, da je približno 24 let stari Luka v ljubljanskih ječah čakal, da ga potrdijo za rekruta.¹³¹ O sposobnosti za vojsko je po opravljenem pregledu odločal zdravnik.¹³² Zakaj je Luka ostal v okolici Ljubljane, ne vemo, mogoče so mladega postopača kmalu spravili v zapor, da bi prej napolnili mestu določeno kvoto vojakov. Kljub temu je bil Luka po Matevževem opisu majhen človek, torej premajhen za običajnega vojaka.¹³³ Prav velikost, ki je zadostovala, da so nekoga potrdili za rekruta, je bila med ljudmi znana in je v njihovih opisih zagotovo postavljala mejo med majhnim in velikim moškim.

»*Gvant pravjo, stry ludy,*«¹³⁴ je napisal že Marko Pohlin in prav obleka je kot »kultura videza«

128 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 70.

129 Pregled različnih tez in predvsem natančno analizo treh roparskih skupin ponuja Uwe Danker (*Räuberbanden im Alten Reich um 1700. Ein Beitrag zur Geschichte von Herrschaft und Kriminalität in der Frühen Neuzeit, Frankfurt am Main, 1988, zlasti str. 9–19 in 450–503*).

130 Prim.: Scheutz, »Galgenvögel«.

131 V praksi so moške, sposobne za rekrute, potrdili v korist gosposke (mesta), kjer so bili zajeti, in ne tiste, kateri so kot podložniki pripadali. Več o tem (Scheutz, *Alltag und Kriminalität*, str. 321–350).

132 Kljub temu da tako trdijo avtorji, opirajoč se na normativne virov, jo lahko v Ljubljani potrdimo v vsakdanu (ZAL, LJU 488, Cod. XIII, šk. 130, b, p. 296).

133 V okolici Bleda so nekoč prijeli »sumljivega možaka« (označili so ga z besedo, ki je imela negativno konotacijo »Kerl«), katerega videz je spominjal na »odsluženega vojaka«, saj je bil velik in močan (AS, AS 721, K 41, p. 407). Najbolj so bili za rekrute zaželeni moški, ki so imeli od 7–9 palcev (zidarski palec je imel 27 cm) (Scheutz, *Alltag und Kriminalität*, str. 329). Če je bila potreba po vojakihi večja, so kot rekrute potrdili tudi manjše moške. Majhne fante so pogosto uporabili kot bobnarje.

134 Rudolph Zacharias Becker, *Kmetam sa potrebo inu pomozh ali Uka polne vesele, inu shalostne pergodbe te vasy Mldhajm: sa mlade, inu stare ludy, Ljubljana 1787, str. 157.*

skrivala številna sporočila. Prav okoliščinam primerna izbira oblačil (ki si jo je lahko privoščil zaradi številnih kraj) je bila Matevževa najbolj razpoznavna taktika.¹³⁵ Seveda se jo da izluščiti iz vira. Iz Matevževih kraj ugotovimo, kakšno strateško blago je bila obleka: lahko jo je pustil v zameno za popito pijačo. Če ni imel denarja, so gostilničarji s pogledom ošinili njegovo opravo, ter mu slekli in vzeli tisto, kar je bilo kaj vredno. Prav tako pa je bila obleka prepoznavni znak: mogoče so preveč raztrgana oblačila dala vedeti, da je človek sumljiv. Po drugi strani pa se je dobro opravljen človek izognil kontrolam na poti, ki so pridržale sumljive popotnike in berače, ter hkrati dajal videz zaupljivosti tudi v gostilnah,¹³⁶ v katerih je prespal.¹³⁷ V tiralicah, ki so v 18. stoletju z ustanavljanjem upravnih organov postajale precej razširjene, so osebo opisali s pomočjo telesnih značilnosti. Po obleki, ki jo je nosil iskani, so lahko ugotovili posameznikov položaj in regionalno pripadnost, kar pa so vedeli tudi iznajdljivi tatovi in to s pridom izkoriščali.¹³⁸ Verjetno se Matevž v preveč raztrganih oblekah ni mogel predstavljati za pogorelca. Tudi sicer je bila obleka pogosto del zaslužka in je predstavljala del plačila večine hlapcev in dekel.

Če je Matevž kot berač prosil za hrano in si hkrati še ogledoval, kje bi lahko kaj ukradel, je nosil bolj razcapano obleko. Od vrat do vrat je hodil v običajnih črno pobarvanih in ponošenih platnenih hlačah¹³⁹ ter v najslabši srajci iz njegove popotne cule. To so bile ponavadi srajce iz grobega platna, iz lanu ali konoplje. Če je res ponosil vseh 11 srajc, za katere so trdili, da jih ni prodal, ne vemo. Prav tako ne moremo vedeti,

135 Ulbricht je predstavil življenjsko zgodbo berača Johana Gottlieba Kästnerja. Ta je na popotovanjih nosil fino obleko. K rjavemu suknjicu in usnjenim hlačam je obul škornje. Ko je prišel v mesto, je iz cule potegnil slabo obleko, saj je hotel beračiti. Raztrgano obleko je namreč nosil le kot berač (Ulbricht, *Die Welt eines Bettlers*, str. 376, 377).

136 Ammerer, *Heimat Strasse*, str. 487.

137 Prav tam.

138 Scheutz, *Gerichtsakten als Ego - Dokumente*, str. 115.

139 Čeprav je v skrinjati redko našel hlače, so bile te ponavadi iz črnega platna. Tudi Hacquetov »običajni« Kranjec je nosil črne hlače iz mezlana (Hacquet, *Abbildung*, str. 35). V temi je Matevž pogosto zatipal srajce iz grobega ali finega beljenega sukna in tako lahko pritrdimo Baševi ugotovitvi: »Platno je ostalo do konca 18. stoletja na Kranjskem po količini in uporabi na prvem mestu med vsemi tkaninami.« In čeprav naj bi ga največ izdelali prav v okolici Škofje Loke in Polhovega Gradca, Matevž ukradenih lanenih srajc ni prodajal tkalcem (oboje: Baš, *Oblačilna kultura*, str. 65, 66).

kako hitro so se raztrgale,¹⁴⁰ čeprav je za nekatere od njih opisal njihov konec. Mogoče je hodil okoli v čisto raztrganih, da bi zbujal sočutje.¹⁴¹ Srajco si je včasih oblekel že kmalu po kraji.¹⁴² Čisto ponošeni so morali biti beračevi čevlji.

V svoji culi je pridno zbiral dobro obleko. Večino obleke, v kateri se je predstavljal kot dobro stoječ hlapec, je ukradel čez dan, ko je videl, kaj je kradel. Iz sušilnice v Rovtah je med nedeljsko mašo skupaj z drugimi stvarmi ukradel hlače, ki jih je potem nosil.¹⁴³ Bile so iz dobrega modrega sukna. Modre barve ni bilo prav veliko ukradenih stvari. Takšne barve sta bila samo še kos ukradenega sukna, poimenovanega raševina, sicer last dobro stoječega hlapca Valentina Klemenca in ponošene hlače hlapca v Žireh, nekaj časa pa je Matevž nosil še modre beneške hlače. Iz iste skrinje je ukradel tudi skoraj neponošeno srajco iz finega česanega platna. V odmaknjeni kašči je popolnoma uničil tri skrinje. V njih je med srajcami in suknjiči ter rutami našel tudi dvoje hlač. Čeprav so bile že delno ponošene, si je prilastil tako tiste iz mezlana kakor tudi tiste iz plemenitega sukna. Njegovo boljše obleko je sestavljal fin in še ne ponošen domač¹⁴⁴ suknjič, ki ga je ukradel hlapcem v Poljanski dolini, s katerimi je prespal na seniku.¹⁴⁵ Nosil ga je skoraj dve leti. Obul si je tudi dobre čevlje, ki jih je ukradel v gostilni na Vrhniki, čeprav so v prvem zapisniku zapisali, da jih je pustil pri gostilničarju Klamu. A ker je za razliko od mnogih prebivalcev dežele prehodil velike razdalje, je potreboval čevlje, kot so zapisovalci namignili že čisto na začetku sodnega protokola. Zato jih je verjetno obdržal kar zase. Pridržal si je tudi še dobro volneno kapo.¹⁴⁶ Za klobuk, ki ga je malo pred prijetjem na Poljanah kupil s »tujim« denarjem, pa je odštél kar goldinar in 4 krajcarje.¹⁴⁷ Oblasti so v tiralicah opozarjale na takšne taktike hudodelcev. V 2,9 % vseh primerov, ki jih je pregledal G. Ammerer, je bilo zapisano, da iskani hudodelci nosijo različne obleke.¹⁴⁸

Ko sta Matevž in Sebastjan v Belci pri Polhovem Gradcu vlomila v sušilnico, sta v njej našla klobuk, ki je bil očitno boljši kot slamnati, ki ga je Matevž nosil prej. Sebastjana, ki je moral dobiti svoj delež od kraje, je pomiril tako, da mu je dal svojega. Prav slamnata pokrivala je pri Kranjcih opazil slavní popotnik Franz Hermann.¹⁴⁹ Srajce sta si s tatinskim tovarišem Sebastjanom Podbojem razdelila in jih nosila priložnostim primerno. Kljub »zbiranju« gospodskih delov oblačil Matevž ni obdržal ukradenega usnjenega pasu, verjetno tudi zato, ker so take pasove nosili le redki, pa tudi zato, ker si ga je s Sebastjanom »delil«. Hitro je postal menjalno blago za pijačo v gostilni na Brezovici.

Ko se je Matevž lepo oblečen predstavljal za dobro stoječega hlapca, je štiriindvajsetletnik hotel ugajati deklam. Podarjal jim je modne dodatke iz vlomljenih skrinj, ki bi jih najtežje prodal. Z darili, kot so bile ovratne rute ali predpasniki, so fantje v tistih časih osvajali dekleta in jih kdaj seveda tudi zapeljali.¹⁵⁰ Drugače ukradenih stvari ni podarjal. Dekli pri gostilničarju Klamu je poklonil¹⁵¹ platnene ovratne rute, neki drugi pa ponošene svilene zelene in med ženskami priljubljene rdeče.¹⁵² Tudi bolj razkošne suknjiče je lahko prodal le, če se je izdajal za tujca. Ko se je oblekel v bel beneški suknjič, mu je uspelo skleniti kupčijo.

Čeprav naj bi po interpretacijah zgodovinarjev berači in »sumljivi« ljudje ustvarjali svojo skupnost, svojo subkulturo, je Matevžovo življenje pokazalo nekaj povsem drugega. Po kraji je moral iz vasi pobrati »šila in kopita« ali pa se skriti, da ne bi na svojih plečih občutil jeze, ki jo je v vaški skupnosti sprožila novica o kraji. Takšen odziv skupnosti so nekateri raziskovalci poimenovali socialno discipliniranje.¹⁵³ Zato niti ni tako daleč

140 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 106.

141 Tako so lahko napisali tudi, če preiskovanec ni povedal, kje so končale ukradene stvari.

142 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 69.

143 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 79.

144 V protokolu označen kot »heimisch« pomeni, da so to suknjo stkali sami ali ga kupili v bližnji okolici in je bilo bolj preprosto od tistega, ki je bilo izdelano v Ljubljani (Baš, Oblačilna kultura, str. 67).

145 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 81.

146 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 65.

147 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 85.

148 Ammerer, Heimat Strasse, str. 333 in 337. Predobra obleka je hitro vzbudila sum pri oblasteh.

149 Benedikt Franz Hermann's Reisen durch Oesterreich, Steyermark, Kärnten, Krain, Italien, Tyrol, Salzburg, und Baiern, im Jahre 1780 in Briefen an den Herrn Hofrath, Wien: bey Christian Friedrich Wappler, 1781 – 1784, 2. del, str. 30.

150 Kar izvemo v preiskovalnih postopkih proti nekaterim detomorilkam.

151 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 105.

152 Ta barva je bila v baroku razširjena med kmečkim prebivalstvom, čeprav so jo pozneje prepovedali, ker naj bi predstavljala Kristusovo kri. Ovratne rute so uporabljali za pokrivanje golih mest na zgornjem delu ženskega telesa, ki je moralo biti pokrito (v: Hans Medick, Weben und Überleben in Laichingen 1650 – 1900. Lokale Geschichte als allgemeine Geschichte, Göttingen 1997, str. 391).

153 Vaški linč opisuje Otto Ulbricht v: Der Tod eines Bettlers: dörfliche Lynchjustiz 1727. Ein Experiment in Narrati-

od realnosti opis »tipičnega« roparja, ki je ponavadi ropal sam ali v paru, da je lahko zbežal.¹⁵⁴ Vsaj nekaj časa se v vas, kjer je kradel, ni smel vrniti, ker bi ga prebivalci prepoznali. Raziskovalci sicer trdijo, da so berači gradili mrežo odnosov z ljudmi, h katerim so se vračali. Iz Matevževih izjav tega ne moremo izluščiti. Sodniki so skrbno pribeležili le njegove stike in sodelovanje z gostilničarji. V retoriki normativnih virov so gostilničarji veljali za sumljive ljudi,¹⁵⁵ ki so skrivali ukradeno blago in brez zadržkov dovolili, da so tatovi pri njih zapravljali ukradeni denar. Sodelovali naj bi tudi z roparji, teh pa je bilo prebivalce zelo strah, saj so za razliko od tatov veljali za nasilneže.¹⁵⁶ Odmaknjene gostilne so poleg tega označili za gnezda nemoralnosti in za zbirališča fantov, ki so se hoteli izogniti delu ali vojski. Pravniku tako ni bilo škoda papirja in črnila, ko je k opisu, da je Matevž pustil ukradeni usnjeni pas, par novih platnenih hlač, čevlje in star suknjič v gostilni »Pr Peterci«, dodal, da je bila sumljiva in odročna.¹⁵⁷ Mnogokrat Matevž ni vedel, koga je okradel, kljub temu pa je pisar zvesto zabeležil, če je oškodoval prebivalce samotnih hiš.

Ker pa določen čas, ki ga je preživel na cesti, ni kradel, ne vemo, ali je takrat vzpostavil zaupljive vezi s prebivalstvom. Zaupanje si je namreč moral tuj berač v neki skupnosti šele pridobiti. Bolje je izkoristil vezi s tistimi gostilničarji, katerim je pod ceno prodajal obleke. Pa tudi zato, ker je včasih visoke zapitke plačal z denarjem in mogoče plačal tudi za prenočišče, se je v takšnih gostilnah ali točilnicah lahko oglasil kadarkoli. V njih so se zbirali tudi revnejši prebivalci.¹⁵⁸ Ko je v novembru ukradel moški suknjič iz dobrega deželnega sukna, ga je tako kot Leskovčevo¹⁵⁹ srajco prodal v točilnici »Pri Zahrastniku« ali po domače »pri Modleču« na Vrhniki. Tja se je vrnil po obeh največjih krajah.¹⁶⁰ V preiskovalnem postopku je Matevž Zahrastnika enkrat celo branil, saj ga je označil kot neznanega gostilničarja.

Večkrat je prespal na njegovem gumnu.¹⁶¹ V tem gospodarskem poslopu je sicer ukradel koštrunje kože, ki pa verjetno niso bile gostilničarjeva last. Podobno kupčijo s srajco in rjuho je sklenil tudi v mlinu pri Žonti,¹⁶² ta pa je tudi bil v okolici Vrhnike. Ob nekem drugem obisku pa je tam speče može tudi okradel.

Če spremljamo Matevževa dejanja, lahko ugotovimo, da je ponavadi prisilil gostilničarje, da so v zameno za popito pijačo vzeli sumljive obleke. Gostilničarji so se izogibali, da bi jih sprejeli kot zastavljeno blago, vzeli so jih zgolj kot garancijo za plačilo. Matevž je tako gostilničarju Verbiču v Logu pustil novo srajco iz česanega platna kot polog za račun, ki je znašal 3 sedemnajstice. Ker se je Matevž še vračal v isti kraj, so mu po plačilu računa vrnili zastavljeno obleko, potem pa jo je sam ponosil.¹⁶³ S tako dobrim slovesom pa ni odšel od vseh krčmarjev. Pri gostilničarju Galetu v Logu se ni izognil le plačilu zapitka. Ko se je iz gostilniške sobe potuhnil na tisti del podstrešja, kjer je bila kašča, je od tam odnesel še majhen, a precej dober suknjič iz deželnega sukna. Tega je kmalu prodal kovaču v Godoviču.¹⁶⁴

Matevž pa je v času beračenja razvil še druge taktike, da je lahko preživel. Ponavadi je hodil po stranskih poteh in se izogibal glavnih, saj so bile na slednjih zaradi tihotapcev postavljene posebne kontrolne točke, zaustavili pa bi ga lahko tudi na mitninskih postajah, kjer bi moral za prehod in za blago plačati. Da se je izmaknil plačilu, je ukradene kože prodal pred ljubljanskim mestnim obzidjem.¹⁶⁵ Le nekajkrat je potoval po deželni cesti, tako na primer takrat, ko sta se s Sebastijanom odpravila na Dolenjsko. Pri nekaterih krajah je še posebej poudaril, da se je hotel umakniti z deželne ceste. Po drugi strani pa se včasih vračal v okolje, kjer je že kradel. Ko se je iz deželne ceste obrnil na pot proti Žirem, je dvema ženskama prodal krili iz mezlana in suknjič v rjavi barvi.¹⁶⁶ Iskal je vedno nove poti; tako se je iz Žirov in Polhovega Gradca odpravil proti Poljanski dolini in naprej proti Škofji Loki, kjer je ukradeno srajco prodal nekemu mestnemu peku. Od tam pa se

on und Analyse, in: Axel Lubinski in drug. (ur.), *Historie und Eigen - Sinn. Festschrift für Jan Peters zum 65. Geburtstag*, Weimar 1997, str. 379 – 397.

154 Gerd Schwerhoff, *Aktenkundig und Gerichtsnotorisch. Einführung in die historische Kriminalitätsforschung (v nadaljevanju: Schwerhoff, Aktenkundig und Gerichtsnotorisch)*, Tübingen 1999, str. 137.

155 Prim.: AS, AS 7, šk. 6, cod. 1.

156 Jean Dehumeau, *Strah na Zapadu od 16. do 18. veka*, Novi Sad: Književna zajednica, 1987, str. 262.

157 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 80.

158 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 71.

159 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 75.

160 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 107 in 132.

161 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 70.

162 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 82.

163 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 77.

164 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 64.

165 Ker se je zaradi ropov sistem kontrolnih točk na komercialni cesti proti Trstu šele razvijal, ni jasno, ali je na potovanju proti Trstu tudi Matevža ustavila kontrola (glej tudi: Bertoša, Zlikovci i prognanici. Socijalno razbojništvo v Istri u 17. i 18. stoljeću. Pula 1989).

166 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 72.

je po drugi poti odpravil nazaj proti deželnemu glavnemu mestu. Ker krajev ni dobro poznal, je potoval z drugimi. A le tedaj, ko je s štirimi moškimi, med katerimi je bil tudi pozneje okradeni trgovec Luzinar, potoval proti Medvodam, je bila družina omenjena v sodnem protokolu. Gotovo je prav med potjo opazoval trgovca, da bi ugotovil, kje ima spravljene denar. Čeprav mu kraj ni bil posebej znan, je po kraji tako bežal, da je našel skrivališče v grmovju ob Savi.¹⁶⁷

Pri Pobiču v Medvodah je zraven hiše po imenu »Gusja« izvedel drzno krajo. V gostilniški sobi je prenočil s sopotniki, doma iz Selc v Poljanski dolini. Bilo je malo pred 11. novembrom, svetim Martinom, ki ni samo iz mošta delal vino, ampak je bil tudi praznik.¹⁶⁸ Seveda je zopet uporabil taktiko, ki se je že izkazala za uspešno. Najprej je počakal, da so vsi zaspali, šele nato pa se je pritisnil in odvezal popotno culo. Iz nje je vzel mošnjiček z denarjem. Sopotniku in trgovcu Juriju Luzinarju je ukradel 100 goldinarjev kranjske veljave iz popotne torbe, ki si jo je ta pred spanjem položil k nogam. Skozi glavna vrata se je prav potihoma izmuznil. V osmih dneh je zaigral ves plen, z njim pa je poplačal tudi stare dolgove. Med njimi sta bila dolgova iz že od prej znane gostilne »Pri Jožefu Ambrožu« v Kozarjah in »Pri Orehku« v Hrušici.¹⁶⁹ Prav s poudarkom, da je denar hitro zapravil, so hoteli pravniki opozoriti, da razkošno življenje ni trajalo dolgo in da je moral Matevž zopet »prijeti za beraško palico.«¹⁷⁰ Čeprav je bilo tako okradenih precej ljudi, vseeno ne moremo trditi, da je bilo premoženje popotnih ljudi nastavljenom tatovom kot ovca volku. Previdni popotnik je namreč večino denarja skril,¹⁷¹ v malhi ali mošnjičku pa imel le toliko denarja, kolikor ga je potreboval za stroške hrane in prenočišča na poti.

Poleti mu ni bilo treba iskati prenočišča; tako kot mnogi popotniki je tudi Matevž prespal kar pod milim nebom. Priročen način kraje je uporabil še, ko je okoli velikega šmarna ob deželni

cesti pri Logatcu v kovačevem kozolcu okradel spečega moškega. Iz hlače mu je izmaknil robec, v njem pa je bila zavita sedemnajstica. Isto noč se je prikradel tudi do voza, na katerem je spal kmet. Izmaknil je še pet srebrnih kovancev. Na koncu je pogledal še na senik, kjer je moškemu izmaknil v robcu zvezane 4 reparje ter nož in vilice, ki jih je tudi zadržal. Tam je »našel« tudi v robec povezane 4 petice ter nož.¹⁷²

Seveda je težko reči, kaj je tatu vodilo pri odločitvi o hitri prodaji ukradenih stvari. Jahalni škornji ali meso so bili na moč sumljivo blago, ki se ga je bilo treba kar najhitreje znebiti. Ukradenih črnih usnjenih hlač, sicer vrednih le 30 krajcarjev,¹⁷³ ni nikoli nosil, da ne bi zbujal prevelike pozornosti. Bile so namreč last hlapca pri bogatih kmetih na graščinski pristavi in so gotovo predstavljale statusni simbol. Res pa je, da so jih lastniki ponavadi dolgo nosili in so bile na koncu že dobro ponošene. Takšne hlače so se samo še enkrat znašle med plenom, »berača« pa zanje nista iztržila več kot 16 krajcarjev. Bile so last kmeta in tudi novega lastnika sta našla med njimi.¹⁷⁴

Zdi se, da Matevž ni popolnoma izpraznil skrinj, v katere je vlomil. Vzel je lažje stvari, ki ga niso ovirale pri hoji in jih je lahko hitro prodal. Nič čudnega torej, da je ukradel kar 32 srajc, od tega 17 iz česanega in le malce manj – 15 iz grobege platna. Vzel je tako nove kot ponošene, lahko so bile iz lanu ali konoplje. Ker so uporabili zelo splošen pridevnik, ne vemo, ali so bile kakšne tudi iz kopriv, ki so jih prav tako spretno predelali v platno. V njegovi popotni culi se je poleg moškega le enkrat znašel ženski kožuh. Raje se je odločil za krajo suknjiča ali hlače, slednje pa si je večkrat nadel kar sam. Ukradel je tudi nekaj robcev in ženskih rut ter celo štiri rjuhe. Če je blago ponujal obrtniku, mu ni bilo težko prodati tudi sumljivih surovin, saj jih je le-ta potreboval pri svojem delu. Neobdelane kože koštrunov, ki jih je ukradel skupaj z Luko, ni mogel prodati vsakomur, zato je pred ljubljanskim obzidjem obiskal konjederca. Ta je smel prodajati kože in usnje. Kako sta z Lukom lahko odnesla toliko kož, pa ne moremo ugotoviti. Konjederec jih je odkupil za 10 sedemnajstic in groš,¹⁷⁵ izkupiček je bil primerljiv prodaji finih moških suknjičev. Prav tako ne vemo, kako je Matevž prodal srajci, ki ju je v okolici Škofje Loke ukradel vojakom.

167 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 67.

168 Meyer, Dienstboten, str. 119.

169 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 107 in 132.

170 Podobno ugotavlja tudi Scheutz, »Galgenvögel«, str. 324.

171 Nedaleč od Bazovice je leta 1755 Janez Šivic oropal trgovca Tomaža Wertnika, podložnika gospostva Turn pod Novim gradom. Da mu je ta izročil culo, mu je zagrozil z nožem. V njej Wertnik ni imel drugega kot hlače in srajce ter tri sedemnajstice, ki jih je potreboval za plačilo poti. Te je Šivic seveda vzel in izgubil v grmovju. Tomaž ni bil tako reven popotnik, le denar je iz previdnosti vшил v hlače (AS, AS 792, Turn pod Novim gradom, šk. 31).

172 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 68.

173 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 131.

174 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 82.

175 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 70.

Prodaja vojaške obleke je bila namreč prepovedana in kupec bi si lahko nakopal težave. Seveda le v primeru, če bi ga kdo prijavil oblastem. Ko je iz skrinje ukradel volno ali laneno predivo, ju je zlahka prodal najprej nekemu kmetu. Lahko vnočljivi so se mu zdeli platno, sukno in tudi telečje usnje, ki je bilo ravno dovolj veliko za izdelavo para čevljev.¹⁷⁶ Moške stvari je večkrat prodal ženskam,¹⁷⁷ ki jih je srečal na poti; enkrat pa se je celo oglasil v hiši dveh žensk in jima ponudil blago naprodaj.

Mogoče se je Matevžu in Sebastjanu zdel nož z nožnico, ki sta ga ob božiču leta 1749 ukradla Čičem v gostilni pri Marku Rovanu na Viču izvrsten plen, ker je bil dolg in oster. A ko sta »oborožena« prišla okoli pusta v Polhov Gradec, so svatje v obeh beračih videli vse prej kot nedolžna človeka, vredna gostoljubja ob tako svečanem dogodku. Ker so bili ljudje na porokah radodarni, sta jih mogoče hotela prositi za miloščino ali za vino, ki je bilo pripravljeno tudi za revne. Takoj so ju ozmerjali s tatovoma in mogoče je to znak,¹⁷⁸ da so se govorice že razširile in sta že prišla na slab glas. Prav na Barju in v okolici Polhovega Gradca je Matevž večkrat kradel in prodajal ukradene stvari. Svati so zavihali rokave in ju z udarci prisilili, da sta jima dala nož. Znašla bi se tudi za zapahi, če ne bi v zadnjem trenutku zbežala vsak na svoj konec.¹⁷⁹ Po tem dogodku nista več beračila skupaj. Če je Matevž prosil za darove, njegovi dobrotniki niso smeli videti niti skrbno spravljenega žepnega nožiča, kaj šele sekire, ki jo je tolikokrat uporabil za »odpiranje« skrinj. S seboj je očitno vedno imel nožič, ki pa ga je pri vlomu v skrinje kdaj zamenjal za sekiro, ki jo je našel »na kraju zločina« ali pa jo je potem, ko je že našel primerno žrtev, ukradel kje drugje.

»Midva sva že nekoč pila skupaj!«

30. novembra se je Matevž iz Škofje Loke podal v hribe. Nad Poljansko dolino se je ustavil v zaselku pod cerkvijo Sv. Andreja, ki mu je tudi

dala ime. Gruča hiš je bila od nje oddaljena četrte ure. Sodniki so s pomočjo Pončetovih in Matevževih izjav tako plastično opisali lego zaselka, da se bralcu zazdi, kot da bi v rokah že imel tisti vojaški zemljevid,¹⁸⁰ ki je bil dokončan skoraj štirideset let pozneje. Prebivalci so praznovali god zavetnika cerkve, na t. i. proščenje. Za ta praznik je Hacquet zapisal, da so ga praznovali tako kot največje cerkvene praznike. Ko se je ob mraku oglasil v gostilni pri Pončetu, ni bil edini gost. Kljub temu pa se je izdajajoč za boljšega hlapca sam usedel k mizi in si naročil bokal vina, za tri solde¹⁸¹ kruha in za groš mesa. V gostilni se ni obnašal kot berač, ki bi prosil usmiljenja, saj si je le malokdo lahko privoščil, da bi v gostilni jedel meso. Po pojedini si je v ukradeno pipo natlačil tobaka. Kajenje pip je bilo na kmetih že precej razširjeno. Mogoče se je tako obnašal tudi zato, ker so bili obiski tujcev na velike krajevne praznike pogostejši in se kmetje do njih niso vedli tako previdno. S tujim kmetom, ki je skupaj s štirimi sopotniki sedel pri drugi gostilniški mizi, je sklenil kupčijo in svojo pipo zamenjal za manjšo, zraven dobil še polič vina in groš. Ne vemo, ali je kaj primaknil za prenočišče ali pa se ga je v zagotovo hladnem novembrskem večeru usmiliti gostilničar in mu namenil prostor za spanje ob edinem viru toplote v hiši, na klopi ob peči. Stari lisjak je počakal, da sta gospodar na peči in gospodinja na klopi ob njej zaspala, potem pa je začel stikati po njegovih hlačah, ki si jih je ta pred spanjem slekel. Seveda je najprej pogledal v žepe, a gostilničar je bil bolj previden kot drugi okradeni lastniki in Matevž je našel le ključ. Ta je zaklepal drugo sobo, ki jo je premeteni Kavčič že prej dobro ošinil s pogledi in tako je opazil, kje je spravljena skrinja. Sam je sicer trdil, da je v temi tipal naokrog in pod klopjo našel robec.¹⁸² Tako so zapisali v prvi sodni zapisnik.¹⁸³ V zapis njegovega priznanja pa so napisali, da je vlomil v skrinjo, kar se zdi verjetneje. V njej je zatipal robec, v katerega je zavitih toliko kovancev, da so bili skupaj vredni zavidljivih 30 goldinarjev kranjske

176 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 60.

177 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 68.

178 Če je sodnike v preiskovalnem procesu v nekaterih primerih hudodelstev zanimal tudi »sloves« osebe, pa je bilo pri velikih tatvinah ponavadi toliko drugih dokazov, da niso spraševali po preiskovančevem »glasu«. Novica o kraji je morala postati javna, da je oškodovanec zbral potrebne informacije in izsledil storilca. V takšnih primerih je bila pomembna funkcija, ki jo je imela govorica. Ko je Matija Kokalj pogrešil 7 ali 8 goldinarjev, je svojo osumljenko Ančo Justin obtožil tako, da je med ljudmi razširil govorice (AS, AS 421, K 43, p. 444).

179 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 83.

180 Vincenc Rajšp, *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763 - 1787*, 4. zvezek, Ljubljana: AS in SAZU, 1998.

181 Ribnikar pa je v svojih vtirih izračunal, da je bil sold vreden 2 pfeninga (Ribnikar, *Podložniške prislege*, str. 29).

182 Pričam je bilo pogosto zastavljeno vprašanje, kako je tat vedel, kje imajo skrit denar. Pogosto priče na takšna vprašanja niso imele odgovora, velikokrat so zanikale, da bi tat sploh vedel za skrivališče (ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 101–102). V motiviki nasilnih roparjev je zato pogosta podoba roparja kot tistega, ki je hotel od hišnega gospodarja na najbolj nasilen način izvedeti za skrivališče denarja.

183 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 84.

veljave.¹⁸⁴ Obilen plen je vedno našel v skrinjah, ki so bile skrbno varovane v stanovanjskem prostoru. Moški so imeli ključke od skrinj ponavadi spravljene v hlačnih žepih ali pa v drugi skrinji kot Jakob Požar.¹⁸⁵ Matevž pa je znal prav spretno izmakniti hlače.

Streljaj od kraja zločina se je v sosednji hiši skril v seno in počakal drugega večera. Potem pa je v eni noči, če gre verjeti njegovemu pripovedovanju, prehodil prav neverjetno razdaljo,¹⁸⁶ kajti proti jutru naj bi bil že na Vrhniki. Vsaj pol poti proti Polhovemu Gradcu je poznal že od prej, ko je oropal samotno kmetijo na Črnem vrhu. Čeprav je bila včasih strma in je vodila ves čas po gozdu, je bila vendarle najkrajša pot do Škofje Loke, v okolico katere se je večkrat podal. Med hribi je najprej prišel do Polhovega Gradca, od tam pa je verjetno čez Vrzdenec odhitel do Vrhnike. Čeprav ne moremo natančno izmeriti razdalje, je do takrat, ko se je zgodaj zjutraj pri Modleču okrepčal s kruhom in vinom, prehodil več kot 30 kilometrov. Previdni zmikavt ni ostal le v tej gostilni, v kateri je plačal dolg, ampak se je oglašil še v Logatcu »Pri Češoviču« in »Pri Micki«.¹⁸⁷ Toliko denarja si ni prisvojil pri nobeni drugi tako naključni kraji. Veliko denarja je ukradel le trgovcu, s katerim je nekaj časa potoval, in svojemu gospodarju.

Oškodovani Ponče ni ostal doma in križem rok čakal, da bo nekdo prijel zmikavta. Oškodovanci so se namreč tudi sicer večkrat kar sami odpravili iskat tatove. Popotniki namreč niso ušli budnim očem majhnih podeželskih skupnosti. Na poti so srečevali ljudi in ti so se med potovanjem ustavljali v podeželskih vinotočih ali gostilnah. V gostilnah so se namreč izmenjevale novice.¹⁸⁸ Tudi Ponče se je ustavljaj na takšnih krajih in vsakokrat je vprašal po sumljivem fantu, ki ga

je iskal. Na Kavčičevo smolo se je Ponče oglašil tudi v Leskovčevi hiši. Pojavil se je blizu polnoči in se usedel v kot pri peči. Matevž je onemel, potem pa se je takoj izmuznil iz sobe. Še cel naslednji dan se je skrival v senu. Ker ga oškodovani v gostilni ni prijel, je Matevž menil, da ga ni prepoznal. Kljub temu se je Pončetu Matevž zdel znan. Matevžu je celo rekel, da je nekoč že pil z njim. Mogoče ga je Matevž pretental z drugo obleko. Ko ga je namreč Ponče na Poljanah prijel, mu je vzel novo srajco in klobuk, oboje pa je kupil prav z ukradenim denarjem. Na Poljanah, kjer je Ponče spraševal po Matevžu, sta se srečala na cesti. Takoj se je začel prepir. Le redkokateri tat je takoj priznal svoje dejanje, marsikateri se je pozneje na sodišču izmaknil kazni, ker pri njem niso našli ukradenih stvari. Oškodovani zato ni bil prepričan, ali bo uspel dokazati, da je njegov osumljenec res kradel.

Kako previdno so v sodnem protokolu uporabljali besede, ki so človeka obtoževale, nam potrjuje neki drug dogodek v procesu. Kot tat je Matevž Kavčič poimenovan le v pričevanju Valentina Klemenca. Če v sodnem procesu osumljencu niso mogli dokazati kraje, izraza tat niso zapisali v sodni protokol. Tudi sodnik v Logatcu ga je v besedilu še vedno uporabljal previdno in po stoletni navadi z dodatkom rdo. (cum reverentia).¹⁸⁹ Valentin Klemenc pa je Matevža leto dni po kraji, ko je slednji zopet hodil po krajih, kjer je nekoč služil, obtožil kraje in se z njim »pogodil«. Obtožil pa ga je le zato, ker mu je kupec vrnil ukradeno blago. Verjetno pa ne povsem prostovoljno. Izvedel je tudi, kdo ga je ukradel. Da je izvedel za kupca v skupnosti redkega modrega sukna – raše, si je verjetno pomagal z govoricami. Z njimi so se prenašale informacije in zbujala pozornost posameznikov na nenavadne predmete. Ko je Valentin izvedel za kupca, se je oglašil pri njem in seveda takoj prepoznal svojo lastnino. Če se je hotel Luka Marn kot kupec oprati suma, da je tat, je moral izdati ime prodajalca.¹⁹⁰ In tako je Valentin izvedel za Matevža. Ker je kupec blago dobil pod ceno, saj ga je kupil le za dva krajcarja kruha in košček sicer redkega mesa, ga vračilo pravemu lastniku ni preveč prizadelo.¹⁹¹ Od de-

184 To je 15 goldinarjev nemške veljave.

185 Matevževe tatvine nehote zasadijo senco dvoma v opise drugega sodobnika, ki je razlagal, kako »Kranjci« nima-jo žepov ne v suknjičih ne v hlačah (Hacquet, *Abbildung und Beschreibung*, str. 35).

186 Večina avtorjev je namreč na podlagi tiralic zastopala tezo, da je bila mobilnost beračev in tatov omejena na relativno majhno območje (pregled avtorjev ponuja: Gerhard Ammerer, »... ein handwerksmässiges Gewerbe...« - Bettel und Bettelpraktiken von Vagierenden im Ancien Régime, v: *Österreich in Geschichte und Literatur mit Geographie*, 2003, str. 98-118, str. 100).

187 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 109.

188 Da so oškodovanci vztrajno iskali ukradene stvari, meni tudi U. Rublack in navaja primer, ko je oškodovane izvedel, da je tat v 6 milj oddaljenem mestu prodal ukradene nogavice. Šel je za njim in ga prijel (Rublack, *Crimes of Woman*, str. 29).

189 Tako kot s kratiko sv. (salva venia) se je ponižni pisar socialno distanciral od zaslisanega in njegove izjave (kot v opombi 27).

190 Obleka, ki je bila tako skrbno predpisana stanu in poklicu, je bila dragocena. Lastnik je natanko vedel, kaj je njegovo. Na sodišču so oškodovanci tudi leta po storjeni kraji prepoznali svoje obleke ali blago (Scheutz, *Gericht-sakten als Ego - Dokumente*, str. 130).

191 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 48.

vetih ukradenih pa je ob srečanju z Matevžem dobil nazaj le 2 sedemnajstici in 4 groše.¹⁹²

Matevž se je zavedal, da ga Ponče ni zalotil pri dejanju.¹⁹³ Izkoristil je možnost, ki jo je imel kot stranka v sporu, saj se je verjetno pred njim še vedno izdajal za dobro stoječega hlapca. Nasprotniku je zagrozil, da ga bo tožil zaradi obrekovanja in žaljenja¹⁹⁴ ter zahteval poravnavo. To je pomenilo, da bi v slovenskem jeziku z očiščevalno prisego¹⁹⁵ (*juramentum purgationis*) prisegel, da ga ni okradel.¹⁹⁶ Ponče se ni pustil odgnati. Spremljal ga je prav do stopnic, ki so vodile k ljubljanskemu mestnemu sodniku in šel je za njim še naprej, da bi ga počakal v sodni sobi, če se ne bi očitno dobro pretvarjajoči Matevž ustrašil. Prebrisani tat je bil v škripcih. Ponče ga je nato skupaj s hlapcem gostilničarja Ambroža iz Koza-rij z zvijačo spravil iz predmestja. Ambrož je Pončetu očitno rade volje »posodil« svojega uslužbenca in voz, saj je tatu poznal že od prej, ker je po treh dnevih pitja in »žrtja« zbežal iz njegove gostilne in mu ostal dolžan 9 sedemnajstic, ki jih je plačal čez čas. Zajeten kupček sedemnajstic je bila večja vrednost, kot jo je ponavadi izmaknil iz žepov svojih spečih »žrtev«. Šele potem sta ga pretepla. Ker Matevž ni bil ravno velik, sta ga verjetno hitro umirila. Vseeno nista hotela, da bi se v pretep vmešal kakšen mestni sodni hlapec in vpletene strani »ohladil« na Tranči. »Plačilo« je bilo tako izdatno, da Matevž ni mogel več hoditi.¹⁹⁷ Ponče mu je vzel denar ter srajco in klobuk,

ki si ju je kupil z ukradenim denarjem.¹⁹⁸ Seveda nista ravnala drugače kot drugi oškodovanci, ko so pri osumljencu našli pogrešane stvari. Čeprav je imel v tem primeru tepež funkcijo prisile, je bil hkrati tudi sredstvo, ki ga je smel oškodovanec po »privatnem sistemu pravil«¹⁹⁹ uporabiti kot kaznovanje. Kljub upiranju tatu je Pončeta gnala samo ena želja – dobiti nazaj svoje premoženje – in dokler ni izpolnil svojega cilja, ni pomislil, da bi zmikavta predal oblastem,²⁰⁰ ki so poskrbele za takšne »tiče«. Matevž mu je moral pokazati hiše, v katerih je prodajal ukradene stvari. Zajetna dva goldinarja je iztržil prav od stalnega odjemalca Matevževih stvari Tomaža Zahrastnika.²⁰¹ Na oškodovančevo srečo pa je imel Matevž pri sebi tudi še tretjino ukradenega denarja.²⁰²

Ko je zopet imel vse, kar mu je bilo odvzeto, Pončetu tatu kot tujca ni bilo težko predati oblastem, še posebej, če je vsaj malo sestavil sliko, ki jo je dobil, ko ga je iskal po vrhniških gostilnah. Tako lahko samo pritrdimo ugotovitvi Andreja Studna, ki je zapisal, da so po črki zakona prej sodili tujcem in beračem kot pa domačinom.²⁰³

»Če mi ne vrneš, kar si mi ukradel, te bom tožil pred sodiščem v Jami!«

Matevževo soočenje s Pončetom ni bilo njegovo prvo soočenje s kakšnim oškodovancem. V poljanski župniji ga je prav tako našel okradeni hlapec iz Žirov. Zagotovo ga ni našel zgolj po naključju. V majhnih skupnostih se je razvil nadzor nad posamezniki, ki se je opiral tudi na izkušnje skupnosti. Med temi izkušnjami je bilo tudi določeno »pričakovano« ravnanje tatov. Če danes raziskovalec »moderno« zapiše, da so hlapci, ki so okradli svoje gospodarje, najpogostejše zapravili denar v gostilnah in pri igranju iger na sre-

192 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 131.

193 Schwerhoff, *Aktenkundig und Gerichtsnotorisch*, str. 109.

194 Ulbricht piše, kako je imel berač, da se je lahko izdajal za častnega vajenca, pri sebi ponarejeno listino o tožbi zaradi razžaljane časti (Ulbricht, *Die Welt eines Bettlers*, str. 376).

195 Več o vrstah priseg: Ribnikar, *Podložniške prislege*, str. 30–32.

196 Prisega je bila vezana na vero. Priča, oškodovanec ali obtoženi je prisegel s tremi iztegnjenimi prsti kleče ali stoje pred razpelo iz gorečine svečama. Iztegnjeni prsti so predstavljali Sv. trojico: palec je predstavljal Boga Očeta, kazalec Sina in sredinec Svetega duha. Skrčen prstaec je simboliziral »zlahno« dušo, meziniec pa pred človekom zatajeno telo. Tudi to, da je bila desna roka iztegnjena, je imelo svoj pomen: simboliziralo je Boga stvarnika (Peter Radics, *Opomin pred prisego, zaprisego in zashajanjem prič v slovenskem jeziku*, v: *Slovenski pravnik* 1900, str. 11–13 in 41–43, tukaj str. 12).

197 Čeprav poskuša raziskava osvetliti življenje Matevža Kavčiča, le ne gre spregledati nekaterih teorij, ki so se uveljavile v historični kriminologiji. Opirajoča se na Eliasovo hipotezo civiliziranja družbe, je nastala trditev, da so v zgodnjem novem veku po številčnosti prevladovali zločini proti človeku (torej umor in uboj), ki so jih v 19. stoletju prehiteli zločini proti lastnini (pregled teorij in njihovih kritik v: Schwerhoff, *Aktenkundig und Gerichtsnotorisch*, str. 93–130). Prav dogodki iz življe-

nja Matevža Kavčiča pokažejo, koliko prekrškov se je zgladilo na neformalni ravni, tudi z uporabo uasilja. U. Rublack meni, da je bilo ženske lažje za kazen preteptati, ker niso imele »orožja«, kljub temu pa lahko pripišemo, da z moškimi niso ravnali nič drugače (Rublack, *Crimes of Woman*, str. 28).

198 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 108–110.

199 Schentz, *Alltag und Kriminalität*, str. 66.

200 O pomenu, ki so ga imele za posameznika sodne institucije, glej: Andre Holenstein, *Klagen, anzeigen und supplizieren*, v: Eriksson, *Streitkulturen – kot v opombi 76* (v nadaljevanju: Holenstein, *Klagen*), str. 335–370.

201 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 86.

202 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 108–110.

203 Studen, *Rabljev zamah*, str. 15. Na podlagi analize sodnih protokolov, kjer so osumljencem sodili zaradi tatvin je M. Schentz ugotovil, da so podeželske skupnosti sodiščem predale več tujcev kot domačinov (Schentz, *Gerichtsakten als Ego-Dokumente*, str. 106).

čo,²⁰⁴ zgolj razkrije neko vedenje, ki so ga imeli člani določene skupnosti. S pomočjo takšnih pričakovanih ravnanj je bil nadzor nad obnašanjem posameznikov v skupnosti bolj uspešen. Zato je iskanje odtujenih stvari lahko obrodilo sadove.²⁰⁵

Hlapca iz Žirov pa je okradel takole. Na podstrešju, kjer je Matevž spal z dovoljenjem gospodarja skupaj s hlapcem, je iz njegovih hlač, ki jih je slednji pred spanjem slekel in položil zraven ležišča, ukradel ključ. Poskusil je, če odpira skrinjo. Ko jo je brez težav odprl, je iz nje ukradel vse tisto, kar si je nesrečni hlapec prislužil. Del svojega plačila je namreč vedno dobil kot obleko. Hlapcu je v skrinji shranjeno premoženje predstavljalo varnost, ki pa jo je kraja v hipu razblinila. Raziskovalci namreč trdijo, da so hlapcem obleke simbolizirale »privarčevani« kapital in zlato rezervno, saj so jih lahko prodali, če bi prišli v stisko. Matevž je hlapcu odnesel dve srajci in hlače ter tri robce. Ti seveda niso bili modni dodatek, saj so bili namenjeni lažšanju prehladov. Eden izmed »fazaneklov«²⁰⁶ je bil lepo obšit z rdečo, drugi pa s črno nitjo.²⁰⁷ V temi je poleg obleke v skrinji zatipal vse »pripomočke« za kajenje: pipo, nekaj listov tobaka ter vžigalnik. Tako kot tobaka tudi žepnega nožiča, ki ga je prav tako našel v skrinji, ni nameraval prodati. Del plena je pri rokodelcih v Idriji kmalu »pretopil« v denar. Izkupiček ni bil pretirano visok, a ga je uspel zapiti, še preden ga je pet dni po kraji našel oškodovani. V soočenju z njim je hotel Kavčič lagati, a potem se mu je uklonil in razkril, komu je prodal obleko. Matevž je bil prepričan, da se je po razkritju kupcev oškodovani hlapec oglasil pri njih in ponovno zbral svoje premoženje.²⁰⁸

Tudi mlajši policijski zapisniki ljubljanskega magistrata in ravnanje Zahrastrnika, ko se je na njegovem pragu pojavil Ponče, potrjujejo, da je imel Matevž prav. Ker je bilo kupcem očitno jasno, da kupujejo sumljivo blago,²⁰⁹ so okradene-

mu brez obotavljanja vrnili njegovo premoženje ali pa so mu v zameno za ukradene stvari plačali določeno odškodnino. Čeprav so se podložniki zavedali, da je ena od možnosti za rešitev spora tudi vpletanje sodišča kot tretje, avtoritativne osebe, pa neimenovani hlapec iz Žirov očitno ni imel možnosti, da bi Matevžu zagrozil s sodiščem in svojo grožnjo tudi uresničil.²¹⁰ Premožen podložnik Jakob Požar na pristavi Predjamskega posestva je imel veliko boljše možnosti. Ne gre zanemariti niti dejstva, da je bilo lažje s sodiščem groziti tam, kjer je bil nekdo doma, torej lažje v bližini doma v Bukovju kot nekaj ur hoda od doma.

Zgodilo se je tudi, da so oškodovanci v vlogi tožitelja v civilnih tožbah zaradi storjene tatvine obtožili tudi napačnega človeka. Ker je v takšnih tožbah ponavadi primanjkovalo prič, je bila prisega tista možnost, s katero sta obe strani lahko uveljavili svojo percepcijo dogodka. Če je bil osumljeni na slabem glasu ali pa je bil že kdaj kaznovan zaradi tatvine, akuzatorni sodni postopek ni dovoljeval očistevalne prisega, ki bi obtoženca »oprala« krivde. Prisega je bila namreč storjena v božjem imenu in laganje bi kristjanu prineslo najhujšo kazen – pogubo.²¹¹ Juvan Stajer je tako kot tatu hotel tožiti nekega Bastjana (čisto mogoče je bil to Sebastjan Podboj), ki je z njim spal v postelji. Tat mu je izmaknil kar 14 sedemnajstic, kar je oškodovanec ocenil kot približno 4 goldinarje. Bilo je na veliki šmaren, ki so ga mnogi izkoristili za popivanje v gostilni, kjer so nato tudi prespali. Verjetno se vseh dogodkov niso ravno dobro spomnili. Osumljenca je tožil na sodišču in ker ta ni smel priseči, se je izogibal

210 Martin Dinges je s preučevanjem pariških policijskih zapisnikov trdil, da so se lahko prebivalci poslužili možnosti, ki so jo ponujala sodišča. Sodišča so bila po njegovem institucionalna ponudba, ki so jo podložniki lahko izkoristili za poravnavo svojih sporov; eni so jo bolj in drugi manj uporabljali. Izkoriščanje institucionalnih možnosti se je izmenjevalo z drugimi ponudbami, z neformalnimi načini reševanja konflikta, kot so bile: samopomoč, pomiritev ali neformalna poravnava (Schwerhoff, *Aktenkundig und Gerichtsnotorisch*, str. 90). Bolj kulturnološko teorijo je postavil Andre Holenstein: »Oblast razumemo kot komunikativni odnos med akterji, ki imajo različne hierarhične pozicije v družbi. Če potem izhajamo iz tega, da osnivanje države ni uničilo tega komunikativnega odnosa, ampak so se spremenili le okviri, potem stopi v ospredje vprašanje o smeri in posledicah te spremembe (Holenstein, *Klagen*, str. 336–337).

211 Laganje pod prisego (krivo pričevanje) je namreč veljalo za smrtni greh (Scheutz, *Gerichtsakten als Ego - Dokumente*, str. 122) in po Ferdinandu tudi za zločin. »Fovš priča, boš zavržana, s ketnami boš povezana,« svari tudi baročna pesem Primoža Lavrenčiča, *Od jezicnih grehov* (v: Pogačnik, *Slovensko sloustvo*, str. 137).

204 Scheutz, *Gerichtsakten als Ego - Dokumente*, str. 107.

205 Ammerer, *Heimat Strasse*, str. 484–487.

206 Hacquet, *Abbildung und Beschreibung*, str. 40.

207 ZAL, LJU 511, š. 16, p. 69.

208 ZAL, LJU 511, š. 16, p. 69.

209 Čeprav je Matevž neprestano zagotavljal, da ljudje niso vedeli, da kupujejo ukradeno blago, je bilo v praksi drugače. Stvari, ki so bile preveč poceni, so bile sumljive, a so jih ljudje vseeno kupovali. V prvem zaslišanju tatu Ivana Štoglaja je ta zatrdil, da je stvari kupil od neznanega moškega, vsekakor pa jih ni ukradel. Ker je dal zanje manj, kot so bile vredne, je menil, da jih je ukradel neznan prodajalec (AS, AS 783, *Samostan Pletenje*, fasc. 8, 27. 4. 1779).

aretaciji. Še preden bi Bastjana uspeli zapreti, je Juvanu že vrnil denar. Po takšnem razpletu dogodka oškodovani ni niti pomislil, da bi ga lahko okradel nekdo drug. Matevž pa je isto krajo opisal popolnoma drugače. Juvanu je izmaknil denar na gumnu, kjer so vsi prespali.²¹² Da iste tatvine niso mogli uporabiti kot dokaz proti Matevžu, so pravniki posebej opozorili.²¹³ Tako za pravnike kot za oškodovanca je uspešna povrnitev denarja veljala kot končni dokaz dejanja.

Da je vsak primer zgodba zase in da so bili tudi načini, kako so pretentani lastniki našli svoje obleke, enkrat lažji in drugič težji, dokazuje naslednji primer. V izbi malce odročne hiše pri Šimonu je Matevž spal skupaj z drugimi stanovalci. Na drogu sta se sušila dva moška suknjiča. V Ljubljani so prvega opisali kot plemenite cimetove barve in drugega kot svečano črnega iz deželnega sukna.²¹⁴ Zgodaj zjutraj, ko so drugi še spali, se je Matevž izmuznil iz prenočišča, s seboj pa je odnesel tudi oba suknjiča. Svečane obleke ni mogel prodati komerkoli. Takšno ime je bilo v rokah popotnika, četudi je bil bolje oblečen, takoj sumljivo. Matevž je za suknjiča pri Tomažu Zahrastniku uspel iztržiti 12 in 7 sedemnajstic. Ko je bila kupčija sklenjena, je pri njem igral in pil. Oškodovancu tako opaznega blaga ni bilo težko slediti. Lastnik je lahko ob poti spraševal, kje sta bila suknjiča ponujena in kam se je odpravil trgovec. Tako je po sledeh do gostilničarja prišel Šimon in od njega zahteval svoje suknjiče. Seveda jih je dobil nazaj. Očitno je tudi, da je bil Tomaž Zahrastnik na slabem glasu, saj so ga poznali kot človeka, ki kupuje ukradene stvari. Tudi zato sta se pri njem sta oglasila kar dva Matevževa oškodovanca. Gostilničar pa je od Matevža zahteval poplačilo nastalega dolga. Tat mu je plačal šele s Pončetovim denarjem, hkrati pa je podjetni krčmar z njim sklenil novo kupčijo in mu prodal klobuk in srajco.²¹⁵

Konec tatinske kariere

Zmikavta je sprejel vrhniški trški sodnik, ki je takoj ukazal sodnemu hlapcu, da je Matevža Kavčiča zaprl. Na podlagi indicij je ocenil hudodelstvo in določil sodbo: proces pred deželskim

sodiščem. Sodne sluge so 9. 12. 1750 odpeljali dobro zastraženega Matevža v Logatec, kjer ga je v funkciji upravitelja deželskega sodišča zaslišal delegirani pravnik in ljubljanski meščan Janez Gregor Smrekar. Šele ta je lahko zaprosil ljubljanskega mestnega sodnika kot lastnika mestnega in krvnega sodišča, da bi sprejel hudodelca in ga obsodil v skladu s krvnimi postavami. Takim hudodelcem so potem po pogodbi med obema strankama sodili v Ljubljani. Obsežno zaslišanje, ki ga je začel takoj po novem letu, je opravil v petih dneh. Še preden je bilo zaslišanje zapisano, so Matevža brez zapletov, ki so se sicer pogosto dogajali ob predaji izgnanih ljudi, izročili ljubljanskim sodnim hlapcem. V času, ko so sporočila prenašali sli, je bilo zelo pogosto opravičilo, češ da je obvestilo o predaji hudodelcev prišlo prepozno. Takšna predaja je na svetlo potegnila vse medsoseske spore med deželskimi sodišči. Tipičen protest je pomenilo namerno zavlačevanje prihoda na meje deželskega sodišča, tako da eni sodni hlapci niso mogli predati hudodelca drugim, ali pa so se s hudodelcem na pot namerno odpravili prepozno. Skoraj do konca 18. stoletja se je predaja hudodelcev izvršila na meji med deželskima sodiščema. Kljub vsem težavam pa je bil izgon v 18. stoletju pravno sredstvo, ki so ga pogosto uporabili. Potekal je po ustaljenih poteh, tako so na primer od Vrhnike do Ljubljane izgnane ljudi vedno prepeljali po Ljubljani. Šele ko je bil dobro zavarovan hudodelec na trdnih tleh, so od logaških podložnikov ljubljanski uradniki dobili en goldinar kot plačilo za stroške hudodelčevega vzdrževanja. Pri takšnem načinu transporta tudi ni bilo tako velike nevarnosti, da bi v verige vkleljen hudodelec zbežal. Ko so ga potem dobro zastraženega in v okovju privedli do Tranče, kjer so ga pričakala čisto novima masivna in z železom okovana vrata, bi lahko samo še enkrat zapisali Matevževo izjavo ob koncu sodnega zapisnika, namreč, da zopora ni prenesel.²¹⁶ Sanj o begu je bilo konec, kajti na Tranči je pristal v dobro varovanem zaporu. Vanj je samo enkrat na dan dobil kruh in vodo v celico, v kateri je verjetno ležal le na kupu slame. Novo zaslišanje se je začelo 22. januarja, a v primerjavi s sojenji pred nepriviligiranimi deželskimi sodišči, ki so morala počakati na cesarskega krvnega sodnika, izredno hitro.

Obsodba in usmrtitev

V času, ko je potekalo sojenje Matevžu Kavčiču, prebivalci deželnega glavnega mesta že sed-

²¹² ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 79.

²¹³ ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 130.

²¹⁴ Imenovali so ga »Landloden« (deželno sukno). To grobo črno sukno je izdeloval v bivši stanovski suknarni Weitenhüller, del proizvodnje je bil namenjen tudi kmečkemu prebivalstvu (Baš, *Oblačilna kultura*, str. 68).

²¹⁵ ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 108–110.

²¹⁶ ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 86.

mo leto niso prisostvovali usmrtni hudodelca. Ko po natančnem postopku preiskovalnega procesa, določenem v redih za kazensko sodstvo, Matevž Kavčič še ni bil obsojen na smrt, so mestni veljaki že izdali ukaz za začetek priprav na usmrnitev. Že 14 dni pred usmrtnitvijo so namreč poslali dva zidarja, ki sta sezidala spodnji del vislic. Začetek zidarskih del pa so zagotovo opazili domačini. Tako je po mestu in predmestjih kot blisk šinila vest, da bodo nekoga usmrtili. Ko se je zidarsko delo posušilo, so se svojega dela lotili še štirje tesarji, ki so leseni del vislic dokončali v 3 dneh.²¹⁷ Ker v tistem letu v Ljubljani ni bilo več domačega krvnika, so ga poklicali od drugod. Kaj je bilo z njim narobe, da je mesec dni pozneje zamenjal nek drugi cesarski krvnik s Koroške opravil še dve »nesrečni« deli, ki sta prav tako dokazovali zmago pravičnosti²¹⁸ nad dvema drugima hudodelcema, ne vemo.

Ko je kot priča 3. aprila prisegel še zadnji večji oškodovanec, so si sodnik in prisednika vzeli dva dneva premora. Nato pa so zopet poklicali Matevža Kavčiča, saj je moral po pravilih kazenskega postopka še zadnjič v preiskovalnem postopku brez vsakršne grožnje priznati vsa svoja dejanja. To priznanje je namreč bilo popolna potrditev suma in šele takrat je sodnik obtožbam pripisal verodostojnost.²¹⁹ Sodnik ga je najprej povprašal, ali se spomni svojih izjav, ter ga nato pozval, naj jih mogoče še dopolni. Potem mu je sodni pisar v deželnem jeziku znova prebral vse točke, iz katerih je bilo sestavljeno priznanje. Bali so se, da ne bi prišlo do zapletov, če Matevž ne bi potrdil priznanja in bi morali uporabiti torturo, vendar je vse šlo gladko. Matevž je potrdil svoje priznanje.

V času, ko se je v mestu že šušljalo in pričakovalo javno razglasitev kazni,²²⁰ se je 14. aprila 1751 za zaprtimi vrati v novi stavbi ob Tranči odvilo še zadnje dejanje sodnega postopka: obsodba. Pred zbrane porotnike so znova privedli Matevža Kavčiča. Pred seboj je tokrat poleg že znanih obrazov mestnega in krvnega sodnika Huebenfelda in prisednikov Ludwiga Antonija Reje in Johanna Gothlieba Galliardta videl še celo vrsto uglednih ljubljanskih prebivalcev, ki so bili vsi

po vrsti pravniki: Kappusa,²²¹ Johannna Baptista Weinizerja, Marenika, De Wertha²²² in Posauiza.²²³ Od meščanov sta bila prisotna gostilničar in od 30. 7. 1751 kriminalni prisednik Karel Jožef Penič²²⁴ ter prav za isto obdobje kot kriminalni prisednik plačani Anton Mariner.²²⁵ Med porotniki sta bila dva doktorja obeh prav, pooblaščenec mesta v Gradcu Johann Thomas Garzarolli²²⁶ in Janez Gregor Smrekar, ki je kot prisednik prisostvoval pri odločanju o kazni leta 1741 v Kostanjevici. Tam so se prav tako odločali o kazni za tatu. Čeprav je moral sodni pisar že pred odločitvijo porotnikov dokončati celotni protokol preiskovalnega postopka, so Matevžu, ki je stal pred njimi, priznanje prebrali v deželnem jeziku in to posebej zapisali. Ko so ga odvedli iz sobe, so se pogledi navzočih usmerili proti pravniku, ki je pripravil referat. Po preučitvi vseh okoliščin, ki jih je zbranim predstavil v posebnem pisnem aktu podajanja dokazov in določanja sodbe, t. i. referatu, mu ni preostalo drugega, kakor da je senatu predlagal smrtno kazen.²²⁷ V njem je tudi klasificiral dokaze v skladu s kazenskimi redi. V pravniškem »jeziku« je Matevž storil 8 velikih tatvin, pri petih je imel sodelavca, kar 28 od 47-ih pa je storil s posebno oteževalno okoliščino – ponoči. Storil je še 15 težkih kraj (qualifizierte Diebstähle), saj se je do blaga dokopal z vlomom ali se je pritihotapil v hišo. Pravnik je nato predlagal običajno kazen, ki ji ni nihče nasprotoval: smrt z obešenjem na vislicah.

Kazenski zakoniki so za večino zločinov še vedno predpisovali smrtno kazen, poleg nje pa so se v 18. stoletju uveljavljale »izredne kazni«. Kazni torej, ki niso več posegale po človekovem življe-

221 Verjetno je šlo za pravnika Antona Kappusa in ne za meščana in podžupana Jurija Ambroža Kappusa (Fabjančič, *Ljubljanski sodniki*, str. 665).

222 Verjetno je šlo za pravnika Franza Latharija von Wertha (ZAL, 488, cod. XIII, šk. 153, b, p. 40).

223 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 133.

224 Od leta 1757 do leta 1760 je bil ljubljanski podžupan (Fabjančič, *Ljubljanski sodniki*, str. 689).

225 ZAL, 488, cod. XIII, šk. 154, b, p. 3.

226 ZAL, 488, cod. XIII, šk. 148, b, p. 40.

227 Matevžu so priznanje, ki ga je moral potrditi pred zbranimi sodnimi prisedniki, prebrali v slovenskem jeziku, ki ga nekateri niso razumeli. Svojo odločitev o kazni so si ustvarili na podlagi referata v nemškem jeziku, ki ga je pripravil mestni sindik. Ker je mesto plačevalo več pravnikov, da so ga zastopali v raznih pravnih zadevah, je lahko referat napisal tudi eden izmed njih. Ta se je opiral na v nemščino preveden sodni zapisnik. V svojem predlogu kazni se je skliceval na člene vseh aktualnih kazenskih zakonikov; prvi avstrijski kazenski zakonik, ki je izrecno izključil veljavnost drugih kazenskih zakonikov, je bila Terezijana (takšno prepoved je vseboval 104. člen).

217 ZAL, LJU 488, Cod. XIII, šk. 153, b, p. 90.

218 AS, AS 7, šk. 185, p. 48.

219 *Strafprozeß II (gemeiner, reformierter)*, v: Adalbert Erler in drugi (ur.), *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte*, 4. zvezek, Berlin 1971–1998.

220 O tem podrobno: Richard van Dülmen, *Theater des Schreckens. Gerichtspraxis und Strafrituale der frühen Neuzeit*, München 1995, str. 38–61.

nju.²²⁸ Tudi tat, ki bi ga enkrat ali dvakrat zasačili pri manjši tatvini, že po kazenskem redu Karla V. (CCC) ne bi bil obsojen na smrt. Svojih dejanj tudi ne bi zagovarjal pred krvnim sodnikom, saj bi verjetno o prekršku razsodil patrimonialni sodnik. Na splošno so se smrtne kazni umikale. Tatovi so bili pogosto obsojeni na javno delo, ki pa se je, če je šlo za gradnjo obmejnih trdnjav, delo v ogrskih rudnikih ali veslanje na galejah, po krutosti delovnih pogojev primerjalo s smrtno kaznijo.²²⁹ Mnogi zaporniki so namreč med prestopanjem kazni umrli. Tudi na Tranči je bilo leta 1751 zaprtih že 11 jetnikov, za katere so v preiskovalnem postopku na podlagi njihovih izjav in življenjskih zgodb ugotovili, da se lahko poboljšajo. Zato so jih obsodili na prisilno delo. V Matevževem primeru pa je ljubljanski pravnik²³⁰ najprej uporabil besedo iz 159. člena Karoline: da Matevž pogosto krade in da kraje postajajo njegova navada. Da milejša kazen ne bi bila učinkovita in da Matevža ne bi poboljšala, je bilo po dvakratnem pobegu iz zaporu povsem jasno. Menil je, da so kraje, ki jih je preiskovanec storil po pobegu iz ječe, pokazale, da »svarilo«, ki naj

bi ga predstavljala ječa, ni zaleglo. Na tem dejstvu je pravnik tudi zgradil svojo obsodbo. Doktor civilnega in kanonskega prava je zbranim prisodnikom razložil, da zaradi številnih oteževalnih ni mogoče upoštevati olajševalnih okoliščin.²³¹ Predvsem ni vedel, katera oteževalna okoliščina je bila hujša. Prav ponavljajoče se kraje so prepričale pravnika, da ne sme razmišljati o drugi kazni. Pravnik se je v svojem predlogu kazni oprl še na 84. člen Ferdinandee – spodnjeavstrijskega kazenskega zakonika iz leta 1656. Na Kranjskem so tega kot »novi krvni red za deželska sodišča«²³² tako kot CCC uporabljali subsidiarno. Glasovi vseh prisodnikov so soglasno potrdili obsodbo na smrt z obešenjem, torej natančno takšno kazen, kot jo je določal 162. člen Karoline.²³³

Po glasovanju o sodbi bi lahko nekdo iz skupnosti ali sorodstva prosil deželnega kneza za omilitev kazni.²³⁴ Kot tujec je imel Matevž malo možnosti, da bi se to tudi zgodilo. Najmanj tri dni pred javno razglasitvijo sodbe so morali sodnik in prisodnika sodbo in način usmrtnitve sporočiti obsojencu. V tem času je k njemu prišel tudi duhovnik (verjetno frančiškan ali bosonogi avguštinec), da se je obsojenec pokesal svojih grehov.²³⁵ Tako je zahtevala Ferdinandea in narekovala krščanska vera.²³⁶ Za dan izvršitve kazni je bila določena sobota,²³⁷ 21. 4. 1751.

Če smemo iskati podobnosti z drugo »zgolj za zgled« opravljeno usmrtnitvijo v Ljubljani kar nekaj let pozneje, potem je bila radovednost množice, ki se je zbrala pred mestno hišo, velika.²³⁸

228 Večji pomen so dobivale zaradi prošenj po znižanju kazni, ki so bile del preiskovalnega postopka. V primeru izrednih kazni je končno sodbo izrekel kolegij pravnikov pri notranjeavstrijski vladi, oziroma po upravnih reformah učasi tudi deželna pravda. Krvni sodnik je tako moral počakati na njilov odgovor, preden je pred porotniki razglasil končno obsodbo. Za neimenovano tatvino je deželna pravda sporočila mestnemu in krvnemu sodniku, da naj počaka in če ne bo dobil milejše kazni, naj ga obesijo (AS, AS 1080, šk. 13, s.d.). Tudi ukaze za zglasitev prič v procesu proti Matevžu Kavčiču je pošiljala deželna pravda in ne ljubljansko mestno sodišče kot sodišče s pravico do krvnega sodstva. Mogoče tudi zato, ker je bil preiskovani tuji podložnik (o zmanjševanju smrtnih kazni in drugih oblikah kazni glej: Sergij Vilfan, *Reforme kazenskega prava in postopka v 18. stoletju*. Primeri iz teorije, zakonodaje in prakse na avstrijskem ozemlju s posebnim ozirom na Slovenijo. Zbornik znanstvenih razprav, 1986, str. 141–160). Zaradi zapornikov, ki so bili obsojeni na zaporno kazen ali javno delo v domačem kraju, so Matevža zaprli v prenovljene zapore na Tranči. Enajstim kaznjencem, ki so v njih preživljali zaporno kazen, so izdelali del obleke in obuvice, med drugim tudi srajce iz grobega sukna. Ker je bil Matevž osumljen hudih zločinov, je v obeli zaporih še vedno nosil pri različnih ljudeh ukradene kose dobrih oblek.

229 Za določene tatvine so se namesto izгона iz dežele ali deželskega sodišča uveljavile različne pristline kazni kot so bile: veslanje na galejah (patent Karla VI. 27. 2. 1716), delo v mejnih utrdbah ter končno delo v ogrskih rudnikih (Patent Karla VI. 17. 12. 1728) (AS, AS 1079, 27. 2. 1716 in 17. 12. 1728).

230 Ljubljana je vsako leto zaprosila notranjeavstrijsko vlado v Gradcu, da je mestnemu sodniku podelila privilegij v obliki krvnega pisma. Krvni sodnik je vodil kazenske procese, o kazni pa je na predlog od mesta plačanega pravnika – sindika z glasovanjem odločal senat.

231 Večji pomen ugotavljanju olajševalnih in oteževalnih okoliščin je dala Ferdinandea.

232 ZAL, LJU 511, šk. 16, p. 41. Leta 1675 ga je komaj kaj predelanega ponovno izdal cesar Leopold (Scheutz, *Rezeption von Normen*, str. 369, 370)

233 CCC, art. 157–162.

234 Studen, *Rabljev zamah*, str. 37.

235 Studen, *Rabljev zamah*, str. 41.

236 V odgovoru na anketo o deželskih sodiščih je upravnik gospostva Kočevje na vprašanje o poteku eksekucij zapisal, da za to skrbi krvni sodnik in da on o tem ne ve ničesar. Je pa potrdil, da so k obsojencu vedno poklicali enega od duhovnikov iz župnij na ozemlju zemljiškega gospostva (HHSIA, *Auerperg'sches Familienarchiv*, A - 13 - 9, con. 2, Antworten..).

237 Art. 43 § 4 Terezijane je določal, da se usmrtnitev ne sme izvršiti na nedeljo.

238 V *Laibacher Zeitungu* so leta 1787 zapisali, da krvnik že dolgo ni imel dela, ko se je na dan razglasitve kazni, ki je bila v nasprotju s kazensko zakonodajo v nedeljo, pred mestno hišo zbrala množica ljudi (*Laibacher Zeitung*, 18. 10. 1787). Čeprav je tega leta začel veljati novi, jožefinski kazenski red, ki je odpravil smrtno kazen, so v začetku leta 1787 utopljenega ponarejevalca vseeno drugim za zgled obesili na vislice tako, kot je zahtevala

Na zadnjo pot ga je pospremila množica ljudi na ljubljansko morišče (v: Vincenc Rajšp (ur.), Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763-1787, Ljubljana 1996, knjiga 2, sekcija št. 190)

Pa tudi za oblast so postajale redke usmrtnitve vse bolj pomembne in so jih skrbno pripravili.²³⁹ Nenazadnje je bil za prebivalce mesta in predmestij Matevž tujec, ki je bil bolj ali manj znan le nekaterim pogostejšim obiskovalcem gostiln v predmestjih, kjer je preživel kakšen dan. Tujega hudodelca so domačini spremljali na vislice, ne da bi jim bilo žal njegovega življenja. Dovolj je

bilo, da je pred njimi stal kot »ubogi grešnik«.²⁴⁰ Večina ljudi v množici, ki se je tega za Matevža usodnega dne zbrala pred mestno hišo, ni točno vedela, od kod je doma. Vsem tem se je pisec priznanja in sodbe prav potrudil razložiti, kje se je rodil. Za Postojno in reško cesto so mogoče že slišali. Lego kraja pa so si predstavljali šele, ko so izvedeli, da je Slavina oddaljena dve uri hoda od Postojne.²⁴¹ Gledati, kako obešajo neznanca, je bilo razburljivo in še nekaj let pred usmrtnitvijo Matevža Kavčiča ne tako redko. Prebivalci glavnega mesta v deželi so na zadnjo pot pospremi-

Terezijana. Da so izključili možnost, da je gospod L. naredil samomor, so v novici o njegovem begu in smrti zapisali, da je bil odličen plavalec. Hoteli so namreč zatreti vse dvome o naravi njegove smrti (Laibacher Zeitung, 8. 3. 1787). Gesetz über Verbrechen und deren Bestrafung je začel veljati z objavo 2. 4. 1787 (Friedrich Hartl, Das Wiener Kriminalgericht. Strafrechtspflege vom Zeitalter der Aufklärung bis zur österreichischen Revolution (v nadaljevanju Hartl, Wiener Kriminalgericht), Wien/Köln/Graz, 1973, str. 22). Obdolžencem, ki so zagrešili dejanja pred objavo novega zakonika, so sodili po starih. Primere množičnih obiskov eksekucij v 19. stoletju navaja Studen (npr. Rabljev zamah, str. 217).

239 Schwerhoff, Aktenkundig und Gerichtsnotorisch, str. 99.

240 Tako je z analizo korespondence in spominov rednih gostov obešanj v Londonu ugotovil Gatrell. V Londonu so se na zares pogostih obešanjih zbrale ogromne množice (V. A. Gatrell, The Hanging Tree. Execution and the English People 1770 - 1868, Oxford 1993, str. 56-105 in 225-297, še posebej str. 263). Tudi ljubitelje eksekucij, ki so si v bližini vislic najeli sobe z razgledom, je stisnilo pri srcu, če se jim je kakšen hudodelec zdel preveč podoben. O obnašanju množice in vzrokih, ki so vlekli ljudi na eksekucije glej: Studen, Rabljev zamah, str. 79 in 80.

241 Slavina je od Postojne oddaljena 8 kilometrov.

li vse največje zločince. Ta »privilegij« je mesto dobilo ravno zato, da bi »svarilni zgled« in groza ob pogledu na usmrčenca naredila kar največji vtis.²⁴² Kot glavno mesto dežele pa je imela Ljubljana z okolico tudi največ prebivalcev. Stroške sojenja in usmrčitve so mestu povrnili iz državnega erarja.²⁴³

V tem letu pa Matevževa usmrnitev ni bila edina. Kratek pogled v zgodovino usmrčitve namreč pove, da so prebivalci Ljubljane leta 1751 pred mestno hišo še dvakrat poslušali branje priznanja in končne obsodbe (na zadnjem sodnem dnevu) dveh »ubogih grešnikov«, ki so ju mestni krvni sodnik in prisodniki predali rablji s posebno ceremonijo.²⁴⁴ Potem ko je bila prebrana obsodba, so zadonele besede mestnega in krvnega sodnika obenem: »Mojster²⁴⁵ Jakob Kristjan²⁴⁶ v prvič! Mojster Jakob Kristjan v drugič! Mojster Jakob Kristjan v tretjič!« Krvnik mu je odgovoril in krvni sodnik je nadaljeval z razlago kazni: »Ti prevzameš navzočega ubogega grešnika v svoje roke in vezi, ga daš odvesti ven na morišče, tam ga v njegovo popolnoma zasluženost plačilo usmrtiš z vrvo, da se zlo kaznuje in dobro zasa-²⁴⁷di.«²⁴⁷ Potem je sodnik prelomil sodno palico.²⁴⁸

Krvnik ga je okovanega in na vozu za zločince,²⁴⁹ ki je bil last mesta, odpeljal na morišče. Spremljal ga je tudi duhovnik. Zbrana množica je sledila v sprevodu. Pot je trajala približno

In njegovo truplo je moralo obviseti drugim za zgled (v: Recht und Unrecht. Kriminalität und Gesellschaft im Wandel von 1500 – 2000, str. 150).

pol ure.²⁵⁰ Krvni sodnik je moral prisostvovati usmrtitvi in paziti, da je Ljubljčanom neznani krvnik pravilno opravil svoje delo. Nato je po formalnem obrazcu potrdil zadovoljstvo z opravljenim delom in pozval krvnika Jakoba Kristjana Ohnesorga,²⁵¹ da se je po plačilo, kot vsi ostali mestni upniki, zglasil na nedeljo, 29. 4. 1751, torej dober teden po opravljenem »delu«.²⁵²

²⁵⁰ Laibacher Zeitung, 18. 10. 1787.

²⁵¹ Fabjančič, Ljubljanski krvniki, str. 103; podrobno je napisal tudi upravnik deželjskega sodišča v Kočevju (HHStA, Auerpergsches Familienarchiv, A - 13 - 9, con. 2, Antworten ...). Kaznovalna praksa na Kranjskem je bila verjetno v vseh deželskih sodiščih z izjemo ljubljanskega precej podobna, saj so sodbo izglasovali na deželni pravi v Ljubljani, razglasil pa jo je deželnoknežji krvni sodnik, delo pa je opravil cesarski krvnik (prim.: op. 14).

²⁵² ZAL, LJU 488, Cod. XIII, šk. 153, b, p. 150.

²⁴² Kljub temu Evans opozarja, da je bila usmrnitev izdelan ritual z zelo kompleksnim pomenom, saj so se v njem združili elementi sodstva elit in ljudskega sodstva ter formalna cerkvena pobožnost in neformalna ljudska religija. Ustvarila je vrsto simboličnih dejanj, ki so ponazarjala kolektivne in individualne običaje prehoda iz življenja v smrt, v njem je človek predstavljal moralne in socialne norme časa in je bil formalno izločen iz skupnosti živčeli, z usmrtitvijo in s kesanjem pa mu je bilo dano odpuščanje (Richard J. Evans, Rituals of Retribution. Capital Punishment in Germany, 1600 - 1987, Oxford 1996, str. 103). O simboliki usmrtitve glej tudi Studen, Rabljev zamah, str. 20 in 76-83.

²⁴³ ZAL, LJU 489, reg I., šk. 12, p. 30.

²⁴⁴ Več o pomenu ceremonije - teatra javne usmrtitve glej tudi: Studen, Rabljev zamah, str. 77-81.

²⁴⁵ V zgodovini se je sicer rablja, ki ni mogel pridobiti statusa meščana, prijelo ime »mojster« (Bernd Roeck, Außen-seiter, Randgruppen, Minderheiten, Göttingen: Kleine Vandenhoeck - Reihe, 1993, str. 108).

²⁴⁶ Obrazec, ki ga navaja Fabjančič, ima za ime krvnika vpisanega Janeza Jurija (Vladislav Fabjančič, Ljubljanski krvniki. Smrtna obsodbe in tortura pri mestnem sodišču v Ljubljani 1524-1774 (v nadaljevanju: Ljubljanski krvniki), v: Glasnik muzejskega društva za Slovenijo 1943/44, str. 88-104, str. 103).

²⁴⁷ Fabjančič, Ljubljanski krvniki, str. 103.

²⁴⁸ Fabjančič, Ljubljanski krvniki, str. 103.

²⁴⁹ ZAL, LJU 488, Cod. XIII, šk. 135, b, p. 67. Sebastian Postopek je leta 1742 popravil voz za hudodelce.

Za krščanski spokoj usmrčenega so v ljubljanski stolnici ali pri bosonogih avguštincih opravili mašo zadušnico, za katero sta zapustila volilo znani ljubljanski zdravnik Marko Gerbec in njegova žena.²⁵³

Ker so usmrčenci včasih dolgo viseli na vislicah, obešeni na verige ali vrvi,²⁵⁴ se Matevžovo truplo verjetno 16. maja ni umaknilo novima revnima grešnikoma, ki ju je v začetku junija usmrtil koroški krvnik Johanes Georg Pölzl.²⁵⁵ Preden so vislice ponovno uporabili, so jih morali zidari popraviti. Delo pa ni bilo zahtevno, saj so bili plačani le za nekaj dni dela.²⁵⁶ Obešeno truplo je moralo še mesece opozarjati na pravično kazen, ki čaka takšne hudodelce.²⁵⁷ Pozornost ljudi je pritegnil tudi rabelj, ki pa je obesil le Matevža.²⁵⁸ Naslednje leto je namreč svojo službo nastopil že novi cesarski krvnik na Kranjskem.²⁵⁹ Kdaj je poklicani rabelj prišel v Ljubljano, ne vemo, prav tako tudi ne, kako so od preiskovanja, ne da bi se ta zavedal grozljive prisotnosti krvnika, uspeli dobiti priznanje. Pod končno priznanje, poimenovano s terminom »Urgicht«, so se morali podpisati sodnik in prisednika. In prav ta termin je v inkvizicijskem postopku ponavadi pomenil priznanje, ki ga je »spodbudila« tortura in ga je moral preiskovanec po nekajdnevni premisle-

ku znova potrditi.²⁶⁰ Verjetno pa je mestni sindik zgolj uporabljal običajne termine, saj je napisal tudi, da so opravili »gütlich Prozess«, katerega sestavni del je bila stalna grožnja s torturo.²⁶¹

Zusammenfassung

WIE GROSS WAREN DIE KLEINEN DIEBSTÄHLE DES MATEVŽ KAVČIČ

Über die Bedeutung von Gerichtsprotokollen für das Verständnis individueller Lebensgeschichten und für die Ausbildung des öffentlichen Bildes vom Verbrecher im 18. Jahrhundert

Über das Leben des mobilsten Teils der Bevölkerung würde man nicht viel wissen, wenn nicht Gerichtsprotokolle erhalten wären, die dieses Leben ans Licht bringen. Die Protokolle entstanden nach genau festgelegten Regeln des formalen Strafrechts, aber auch die Ermittler hinterließen darin ihre Handschrift. Und obwohl es kein Hauptzweck der Untersuchung war, bestätigen die Quellen die guten Kenntnisse und die Anwendung der Ferdinandea, der niederösterreichischen Gerichtsordnung für Landesgerichte. Von allen habsburgischen Gerichtsordnungen für Halsgerichte war diese noch am genauesten. Die Quelle ermöglicht einen Einblick in das Leben von Matevž Kavčič (1724–1751), der seine Familie und die Gemeinschaft, in der er geboren worden war, verlassen musste. Nachdem er zum Trinker und Glücksspieler geworden war, begab er sich alsbald auf die schiefe Bahn eines Landstreichers und Ganoven – wenn wir dem Bild glauben, das durch das Inquisitionsverfahren zum Zwecke der öffentlichen Stigmatisierung von Kavčič' Lebensweise geformt wurde. Seine Diebstähle waren nicht spektakulär genug, um die Phantasie der bürgerlichen und adeligen Eliten zu schüren, und die Beschreibungen der Diebstähle auf den ersten Blick zu trocken. Dennoch schufen die Ermittler sorgsam ein Bild von Matevž Kavčič, das der Öffentlichkeit am Tag der Urteilsverkündung präsentiert wurde. Kaučič wurde als untreuer Knecht dargestellt, der nach einem ersten großen Gelddiebstahl und der Flucht aus dem Gefängnis zum Bettler wurde, der sehr gerissene Diebstähle verübte. Wir ler-

253 ZAL, LJU 489, reg. I, šk. 51, p. 320. *Praksa maš zadušnic je bila običajna tudi v drugih deželah* (Wettmann – Jungblut, »Stehlen«, str. 145). V 19. stoletju so denar zanje zbirali s prodajo letakov, na katerih so lahko razvedneži prebrali vse o usmrčencu in njegovi zločinih (Hartl, Wiener Kriminalgericht, str. 222 in Studen, Rabljev zamah, str. 217).

254 Popoln pregled kazni za tatove ima Studen (Rabljev zamah, str. 50). Z verigo so obesili tatu, če je ukradel manj kot 25 goldinarjev, z vrvo pa tistega, ki je ukradel večjo vsoto (Scheutz, Alltag und Kriminalität, str. 399, 400). O obešanju na verige pričajo krvnikovi računi (vpr. ZAL, LJU 489, Cod. XIII, šk. 133, p. 354).

255 ZAL, LJU 488, Cod. XIII, šk. 153, b, p. 150.

256 ZAL, LJU 488, Cod. XIII, šk. 153, b, p. 94.

257 Vidna sporočila, ki jih je prinašala javna usmrčitev, analizira Studen (Rabljev zamah, str. 13, 14). Da se da pomen kaznovanja potrditi v praksi tudi za manjša mesta, potrjuje okoli leta 1760 napisano poročilo upravnika gospostva Kočevje, ki je zapisal, da so obglavlence zakopali pri vislicah, obešence pa so pustili viseti (HH-StA, Auerperg'sches Familienarchiv, A - 13 - 9, con. 2, Antworten ...).

258 Mogoče je temu rablju ljudska vraževernost še pripisovala najrazličnejše magične zmožnosti in se je še kdo obrnil nanj s svojimi težavami. Tako kot se je leta 1733 na krvnika Hofstetterja obrnil obupan Matevž Veider, ko je iskal pogrešani denar (Matevž Košir, Magija in goljufija ter tovarništvo med Trstom in Gradcem 1732–1734, v: Kronika, 1995, str. 11–17, str. 14).

259 ZAL, LJU 488, Cod. I, 1752, p. 230. Poletje leta 1751 so izkoristili tudi za mijna popravila krvnikove hiše (ZAL, LJU 488, Cod. XIII, šk. 153, p. 94–97).

260 Schwerhoff, Aktenkundig und Gerichtsnotorisch, str. 62.

261 Julius Ruff, Violence in Early Modern Europe (1500–1800), Cambridge 2001, str. 94.

nen Kavčič aber auch als jugendlichen Bettler und als Herumtreiber kennen, der – für die Zeit, in der er lebte – sehr große Entfernungen überwand. Wenn ihm das Pflaster zu heiß wurde, legte er in einer Nacht auch gut dreißig Kilometer zu Fuß zurück. Seine Diebstähle fanden nicht viel Beachtung, da er vor allem Knechte und Mägde bestahl und auf einsamen Bauernhöfen Truhen aufbrach. Dennoch waren sie durchdacht und zeigten auch sein Geschick als Dieb. Er suchte nämlich seine Verstecke gut aus, wählte mit Bedacht aus den Dingen in den Truhen aus und wusste so zu betteln, dass die Leute ihn akzeptierten und mit ihm in Kontakt traten. Aufgrund der diesbezüglichen Interessen der Ermittler erfahren wir nur von den Kontaktaufnahmen mit Gastwirten, die einerseits gestohlene Waren kauften und andererseits dem Dieb Kleidung und Getränke verkauften. Wenn Kavčič beim Durchstöbern der Truhen kein Geld fand, stahl er nur Kleidung und Gegenstände, die er dann verkaufte. Er behielt aber auch Kleidungsstücke, mit denen er vor Fremden geschickt verschiedene Rollen spielte. Das eine Mal war er ein Bettler und Abbrändler, der vermeintlich Mitleid und Solidarität verdiente, das andere Mal ein gut situierter Knecht, der sich auch Dinge leisten konnte, die in der Gesellschaft eigentlich als Luxus galten. Eine Zeitlang war er mit einem Begleiter, mit dem er bereits während seines Dienstes in Pred-

jama ständiger Gasthausbesucher war, reisend und stehend unterwegs. Als jedoch das gemeinsame Reisen gefährlich und verdächtig wurde, gingen sie auseinander. Die Quellen berichten weiters darüber, wie schnell zufällige Trinkkumpanten einen Diebstahl verabredeten, erfolgreich durchführten und danach rasch auch wieder eigene Wege gingen. Da Kavčič so viel gestohlen hatte, kam es auch zu Konfrontationen mit den Geschädigten. Die Gerichtsprotokolle informieren darüber, wie die bestohlenen Eigentümer ihr Eigentum wiedererlangten und welche Art der Bestrafung des Diebes sie wählten (die einen schöpften formelle Möglichkeiten aus, die anderen lieber informelle). Die Protokolle zeigen auch, wie die Bevölkerung auf Armut reagierte und welche Gastfreundschaft ein Bettler erhoffen konnte. Nach seinem dritten großen Gelddiebstahl wurde Kavčič vom Geschädigten an Beamte des Landesgerichtes übergeben. Diese überstellten ihn unter strenger Bewachung nach Ljubljana, wo er nach einem Untersuchungsverfahren zum Tod am Galgen verurteilt wurde. So endete seine eineinhalb Jahre dauernde Reise durch Krain, das er auf Waldwegen und Pfaden und nur selten auf breiten Hauptstraßen von der venezianischen Grenze bei Koper bis Mirna in Unterkrain sowie Tolmin und Škofja Loka durchmessen hatte.